

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Libor Lojkásek

SCHENGENSKÝ PROSTOR, JEHO PERCEPCE A VLIV NA ČESKO-BAVORSKÉ POHRANIČÍ

SCHENGEN ZONE, ITS PERCEPTION AND INFLUENCE UPON BOHEMIAN-
BAVARIAN BORDERLAND

Diplomová práce

Praha 2010

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Miroslav Marada, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně, pouze za použití uvedené literatury a ostatních zdrojů uvedených v seznamu literatury a zdrojů dat.

V Praze, dne.....

Na tomto místě bych rád poděkoval RNDr. Miroslavu Maradovi, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce a cenné připomínky v průběhu jejího zpracování. Děkuji také respondentům a zástupcům obcí, kteří se zúčastnili výzkumu.

Abstrakt:

Cílem předkládané práce je identifikovat a blíže analyzovat vybrané změny v česko-bavorském pohraničí, které byly způsobeny vstupem České republiky do schengenského prostoru. Práce se skládá ze dvou částí. První se zabývá diskusí pravděpodobných vlivů schengenského prostoru, které byly rozděleny do několika skupin. Jedná se o vlivy na přeshraniční kontakty, na dopravu, na obchod a cestovní ruch, na bezpečnost. V druhé části se pomocí vybraných metod, jimiž jsou dotazník a řízený rozhovor, ověřuje platnost vybraných vlivů ve zvoleném území. Závěry potvrdily, že odstranění hraničních kontrol mělo hlubší dopad na život v pohraničí. Potvrzena byla zejména souvislost mezi výhodností polohy a velikosti obce a různými způsoby vnímání schengenského prostoru a růstu spolupráce v něm. Rovněž bylo pozorováno rozdílné vnímání dané problematiky na straně českých a bavorských starostů. Bavorští starostové se vyznačovali větší mírou optimismu.

Klíčová slova: schengenský prostor, pohraničí, hraniční kontroly, vnímání, přeshraniční spolupráce

Abstract:

The target of this thesis is to identify and closer analyse the changes in czech-bavarian borderland, which were caused due to accession of the Czech Republic to the Schengen zone. This thesis consists of two parts. In the first one is discussed a possible impact of Schengen zone, which was divided into few sections. It deals with impacts to the cross border contacts, traffic, trade and tourism, security. The second part verifies the validity of these impacts on the selected area through special methods such as questionnaire and controlled interview. Conclusions confirmed that removal of border controls had deeper impact on the life in the border area. There was confirmed the continuity between accessibility of the position and size of the municipality and between different ways of perception of the Schengen zone and increasing of co-operation inside it. There was observed the different point of view on the side of Czech and Bavarian mayors. Bavarian mayors were characterized by their positive attitude.

Key words: Schengen zone, border area, border control, perception, cross border co-operation.

Obsah

1. ÚVOD	7
2. SCHENGENSKÝ PROSTOR	9
2.1 PŘÍSTUPY K INTEGRAČNÍM PROCESŮM	9
2.2 HISTORIE SCHENGENSKÉ SPOLUPRÁCE	10
2.3 ZÁKLADNÍ POJMY	12
3. VLIVY SCHENGENSKÉHO PROSTORU NA VYBRANÉ OBLASTI	15
3.1 VNÍMÁNÍ SCHENGENSKÉHO PROSTORU	15
3.2 VLIVY NA PŘESHraniČNÍ KONTAKTY	16
3.3 VLIVY NA DOPRAVU	19
3.4 VLIVY NA PŘÍHRANIČNÍ OBCHOD A CESTOVNÍ RUCH	21
3.5 VLIVY NA BEZPEČNOST	22
3.6 CHARAKTER ZKOUMANÉ OBLASTI	24
4. METODIKA	28
4.1 ZPŮSOBY SBĚRU DAT	28
4.2 DOTAZNÍKOVÁ ŠETŘENÍ	29
4.2.1 PROFIL RESPONDENTŮ	31
4.3 ŘÍZENÉ ROZHOVORY	31
4.3.1 PROFIL RESPONDENTŮ	32
4.4 VYMEZENÍ ZKOUMANÉHO ÚZEMÍ	33
5. PERCEPCE A VLIV SCHENGENSKÉHO PROSTORU V ČESKO-BAVORSKÉM POHRANIČÍ	37
5.1 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	37
5.1.1 CHARAKTERISTIKA OSLOVENÝCH STAROSTŮ	37
5.1.2 VLIVY SCHENGENSKÉHO PROSTORU NA PŘESHraniČNÍ SPOLUPRÁCI	42
5.1.3 PERCEPCE SCHENGENSKÉHO PROSTORU OBYVATELI	51
5.2. ŘÍZENÉ ROZHOVORY	57
5.2.1 POZITIVNÍ OHLASY NA ČLENSTVÍ ČESKÉ REPUBLIKY V SCHENGENSKÉM PROSTORU	59
5.2.2 NEGATIVNÍ OHLASY NA ČLENSTVÍ ČESKÉ REPUBLIKY V SCHENGENSKÉM PROSTORU	61
6. ZÁVĚR	63

7. SEZNAM LITERATURY A POUŽITÝCH ZDROJŮ	66
7.1 SEZNAM LITERATURY	66
7.2 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	71
8. SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK	72
8.1 SEZNAM OBRÁZKŮ	72
8.2 SEZNAM GRAFŮ	72
8.3 SEZNAM TABULEK	73
9. SEZNAM PŘÍLOH	74
10. PŘÍLOHY	75

1. Úvod

Integrace, její míra a samozřejmě důsledky jsou v dnešní Evropě aktuálním tématem. Její počátky však sahají mnohem dále. Nepřehlédnutelné snahy o vytvoření jakýchsi Spojených států evropských datujeme do dvacátých let minulého století. Pochopení pro tuto myšlenku měli i čelní politici tehdejšího Československa, jakými byli Masaryk či Beneš. Poválečné rozdělení Evropy přispělo k pozastavení těchto tendencí, respektive jejich koncentraci do západních, demokratických států. K obnovení všech těchto souvisejících procesů došlo po pádu Železné opony. Začleňování nových postkomunistických států však nemohlo probíhat najednou. Míra a zejména intenzita této spolupráce je běh na dlouhou trať, který si žádá trpělivost a to nejen ze strany nových členských států, ale i tradičních evropských demokracií. Problematika Evropské unie není jednoduchá, popsat ji komplexně je dosti složité a není to ani cílem této práce. Chtěl bych se proto soustředit pouze na jeden z aspektů evropské spolupráce, kterým je svoboda pohybu, konkrétněji fenomén schengenského prostoru.

V dnešní Evropské unii je začleněno dvacet sedm zemí, avšak možnosti přeshraničního pohybu v těchto státech nejsou rovnocenné. S tímto problémem souvisí i snaha o větší integraci mezi jednotlivými regiony EU. Existence hranic může představovat překážku v rozvoji spolupráce. Jedná se zejména o překážky fyzické, pramenící z existence hraničních přechodů. Nesmíme však opomíjet ani psychologické aspekty. Jak vyplynulo z mnoha výzkumů zaměřených na regionální rozvoj v pohraničí, lidé vnímají relativně blízké oblasti v sousedních zemích jako něco vzdáleného až nedostupného. V těchto studiích uváděli respondenti jako podstatný problém, který má vliv na jejich citlivé vnímání přeshraničních regionů, právě existenci státní hranice (Johanson 2009). Vývoj v Evropské unii proto směřuje k postupnému odstraňování hranic jako potencionálních bariér rozvoje. Jde samozřejmě o proces, který je dlouhodobý a v různých zemích na jiném stupni vývoje. Jako jeden z vrcholů snah o rozvoj mezinárodní spolupráce vnímáme schengenský prostor.

Jde o seskupení států na určité ekonomické úrovni, které splnily dojednané závazné podmínky a staly se tak partnery na poli evropské spolupráce. Došlo u nich k fyzickému zrušení hraničních kontrol. Na takto významný počín jakým schengenský prostor je, musí být každá členská země připravena. Vstup do takového uskupení však s sebou nese i jistá rizika, která ovšem bývají často

opomíjena. Jedná se hlavně o problémy související s potenciálním růstem kriminality a jejím šířením mezi státy.

Celkově můžeme shrnout, že vstup do schengenského prostoru je diskutované téma, avšak míra ovlivnění či změny, které se v národních státech udály po vstupu do tohoto společenství, nejsou uspokojivě popsány. V Evropě existuje množství rozdílných regionů, u kterých je míra vzájemné přeshraniční spolupráce různá.

Hlavním cílem předkládané práce je zjistit, jaký vliv měl vstup České republiky do schengenského prostoru na vybraném území česko-bavorského pohraničí. Při hlubším pronikání do této problematiky, a na základě přečtené literatury vznikaly dílčí výzkumné otázky, které byly velmi specifické a ve velké většině vázány na znalost prostředí. Proto bylo nutné oslovit takové respondenty, u kterých se předpokládá znalost místních poměrů. Jako nejvhodnější se jeví starostové obcí, popř. jejich zástupci. Jim položené otázky se vztahovaly k funkci, kterou vykonávají. Šlo hlavně o posouzení spolupráce mezi českými a bavorskými obcemi. Cílem tedy bylo zjistit, zda tato spolupráce funguje, na jaké úrovni, a měl-li na ni vliv vstup do schengenského prostoru. Důležité bylo také vědět, kdo v obci o spolupráci projevuje zájem a jaké je jeho očekávání.

Druhá sada otázek byla zaměřená na vnímání schengenského prostoru místními obyvateli. Respondenti byli opět na jedné straně starostové, u nichž, jak již bylo řečeno, se předpokládá znalost prostředí. A prostřednictvím řízených rozhovorů byly také zjišťovány názory místních občanů. Obě skupiny respondentů odpovídaly, s jakým očekáváním a s jakými obavami se před vstupem a po něm do schengenského prostoru setkávaly. Další otázky byly kladeny za účelem zjišťování percepce hranic jako psychologické bariéry a otázky mapující vztahy mezi Čechy a Němci a jejich vzájemnou spolupráci. V průběhu analýz a porovnávání odpovědí jednotlivých starostů vznikala nová témata k zamyšlení.

2. Schengenský prostor

2.1 Přístupy k integračním procesům

Ještě předtím než budou diskutovány předpokládané vlivy schengenského prostoru, je nutné upozornit na různé přístupy, které vedou k jeho chápání. Základem oněch přístupů je postoj vůči evropskému integračnímu procesu (Brunclík 2009), ten může tedy být buď eurooptimistický nebo euroskeptický. Autoři jednotlivých odborných textů, které souvisejí s touto problematikou, mohou být ovlivněni tímto rozdílným pojetím, což v jistých případech může mít vliv na jejich nestrannost. Co je eurooptimismus? „Jak již sám název napovídá, jedná se o přístup, který v zásadě proces evropské integrace vítá a chápe jej principiálně či alespoň po pragmatické stránce (nevýhody a rizika jsou převáženy výhodami) pozitivně. V teoretické rovině lze identifikovat i postoj, který je k evropské integraci indiferentní, resp. nevyhraněný. Nehodnotí jej ani negativně, ani pozitivně“ (Brunclík 2009, cit. in Brunclík, Klíč (ed.) 2009, s. 124). Co je euroskepticismus? Definice tohoto termínu není jednoduchá. Z politologického hlediska velmi opatrné vysvětlení nabízí ve své disertační práci Kaniok, který říká: „euroskepticismus, tedy něco, co na úvod lze velmi opatrně definovat jako konzistentní rezistenci vůči projektu evropské integrace a jeho současnému směřování, je motivován řadou příčin“ (Kaniok 2006, s. 12). Je nezbytné mít na paměti, že hranice mezi těmito postoji není zřetelně daná. Politolog Nicolo Conti nabízí ještě „měkčí“ dělení. Jeho klasifikace má podobu škály, na které lze vymezit 5 postojů: (a) tvrdý euroskepticismus, (b) měkký euroskepticismus, (c) neutrální postoj, (d) funkcionální europeismus a (e) ztotožňující europeismus (cit. in: Brunclík 2009, s. 124).

V rámci schengenského prostoru dochází k rušení hraničních kontrol mezi členskými státy. V souladu s těmito opatřeními se zvyšuje zabezpečení vnějších hranic. V tomto případě lze hovořit o jakési „solidaritě“. Státy, které tvoří vnější hranice schengenského prostoru, musí zabezpečit její ochranu. Nezodpovídají tedy pouze za ochranu vlastního území, ale celého společného prostoru. Této problematice se ve svých pracích věnuje Monar. Hovoří o tzv. „weakest link“ principu, který říká, že celý systém je tak silný, jako jeho nejslabší článek“. (Monar 2004).

Již v zakládajících smlouvách Evropského společenství je jako jeden z cílů popisován vznik prostoru, tvořeného členskými státy, kde by neexistovaly hraniční kontroly a byl by tak zajištěn volný pohyb osob, zboží, služeb a kapitálu. Tímto směrem se následně vyvíjely i integrační procesy v Evropské unii. Vrcholem zmiňovaných snah byl vznik schengenského prostoru, který v současné době tvoří dvacet pět států. Jelikož se jedná o složitý proces, který s sebou nesl mnoho problémů a rizik, je proto nutné popsat nejen historii jeho vzniku, ale i jeho podstatu.

2. 2 Historie Schengenské spolupráce

Za první nástin budoucí přeshraniční spolupráce, která vyústila ve vznik schengenského prostoru, lze považovat Saarbrückenskou dohodu. Ta byla sepsána mezi Spolkovou republikou Německo a Francií v roce 1984. Reagovala na neúnosnou situaci na hraničních přechodech mezi těmito zeměmi. Docházelo zde k častým frontám a dopravním zácpám kvůli zdouhavým celním kontrolám nákladních automobilů. Tato dohoda zapříčinila postupné odstraňování celních kontrol na společných hranicích. O rok později obdobná situace vedla k podepsání Schengenské dohody (později označované jako Schengen I.). Účastníky byly Francie, SRN a státy Beneluxu. Zmíněné státy se tak zavázaly vytvořit zónu volného pohybu osob a odstranění hraničních kontrol na společných vnitřních hranicích a rovněž posílení kontrol na hranicích vnějších. K podpisu došlo 14. června 1985 v lucemburském městě Schengen. Roli při volbě tohoto místa hrála symbolika. Nedaleko se stýkají hranice tří států: Lucemburska, Francie a Německa. Jelikož byla dohoda uzavřena jako mezivládní dokument mezi státy, které už v této oblasti spolupracovaly, neproběhl proces ratifikace a schvalování. Smlouva vstoupila v platnost ihned, respektive den poté (čl. 32 Dohody). Skládá se ze 33 článků rozdělených do dvou hlav.

Hlava I. – opatření s kratší realizační dobou

Popisuje se v ní proces odbavování osob, vozidel na hranici. Dále otázky spojené se sjednocenou vízovou politikou, v souvislosti s tímto i pohyb přes hranice

u občanů žijících v její blízkosti. Jsou zde uvedena opatření, která bojují proti nelegální činnosti a kriminalitě související s větší otevřeností hranice.

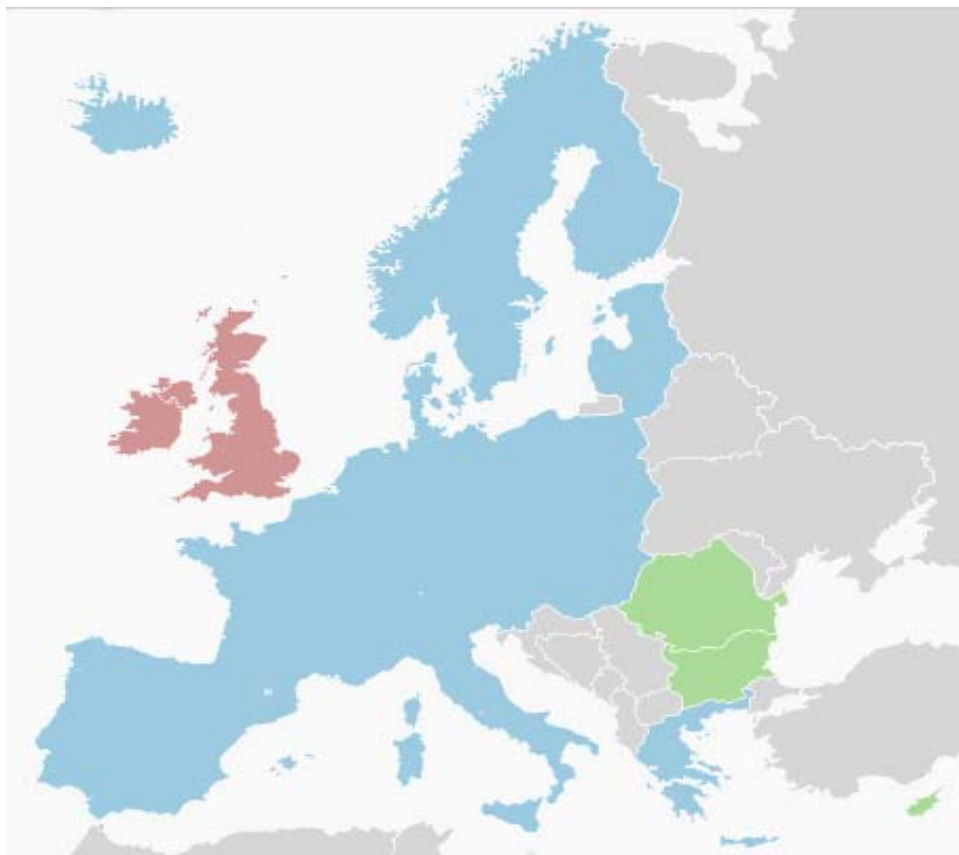
Hlava II. – opatření s delší dobou realizace

Ta se zabývá zejména přesunem hraničních kontrol z vnitřní hranice na vnější. Tento proces je poměrně složitý, jelikož je nezbytné sjednotit určité legislativní i administrativní a jiné předpisy.

Se schengenskou dohodou úzce souvisí i schválení Jednotného evropského aktu Evropským společenstvím 17. února 1986, kterým se mimo jiné zainteresované země zavazovaly k odstranění překážek volného obchodu, aby koncem roku 1992 mohl vzniknout společný trh. V tomto bodě však nebylo Evropské společenství jednotné. Svými odmítavými přístupy k takovéto formě spolupráce vynikala například Velká Británie. Odmítala úplné odstraňování hraničních kontrol, ale současně podporovala myšlenku společného trhu. Došlo tedy k sepsání Všeobecné deklarace příslušných článků Jednotného evropského aktu, které umožňovalo státům zachovat si svůj systém hraničních kontrol a současně se účastnit společného trhu.

Schengenská dohoda byla spíše obecnějšího rázu a neřešila konkrétně detaily přeshraniční spolupráce. Již tehdy bylo čelním představitelům členských států jasné, že musí následovat podrobnější dokument. 19. června 1990 byla proto podepsána Schengenská prováděcí úmluva (později označováno jako Schengen II.). Skládala se z osmi hlav a 142 článků. V podstatě rozvádí a specifikuje původní dohodu z června roku 1985. Podrobně vymezuje „schengenský prostor“, ustanovuje konkrétní opatření, jak má vypadat „volný pohyb“ v praxi. Hlavním cílem není pouze dosažení volného pohybu pro občany ES v rámci schengenského prostoru, ale i zajištění zrušení hraničních kontrol pro státní příslušníky nečlenských států. Z hlediska realizace se jednalo o složitý proces, členské státy ji musely ratifikovat. Vznikalo množství komplikací, realizace opatření byla dosti finančně náročná, objevovaly se i rozdílné názory na tvorbu jednotné imigrační politiky. Úmluva vstoupila v platnost až 26. března 1995. K původním státům, které stály u zrodu těchto snah, se postupně přidávaly další (viz obr. 1). Představuje tak základní dokument schengenské spolupráce. Ten byl později rozvinut dalšími převážně právními předpisy označovanými jako Schengenské *acquis*.

Obrázek 1: Členské státy Schengenských dohod

Zdroj: <http://hitchwiki.org>

Poznámka: státy schengenského prostoru (modře), státy usilující o vstup (zeleně), oblast bezpečnosti a justice, hraniční a celní kontroly si tyto státy ponechaly (červeně)

2. 3 Základní pojmy

Pro základní porozumění práci je třeba rozlišit následující pojmy (Machotková 2009, Pikna 2005):

Vnitřní hranice

- Jedná se o společné pozemní hranice členských států, včetně říčních a jezerních hranic; letiště členských států pro vnitřní lety; námořní, říční a jezerní přístavy členských států pro pravidelná trajektová spojení. Je možné překračovat v zásadě na jakémkoli místě a neprovádí se na nich žádné hraniční kontroly.

Vnější hranice

- Jedná se o hranice mezi členskými státy a těmi, kteří se na schengenské spolupráci nepodílí (tzv. třetí státy), stejně tak jako jejich letiště a námořní přístavy. Je možné je překračovat pouze na hraničních přechodech a všichni občané třetích států procházejí důkladnou kontrolou.

Schengen

- Jedná se o zkrácené označení území schengenského prostoru. Název pochází od malého města v Lucembursku v blízkosti německé a francouzské hranice, ve kterém byly v letech 1985 a 1990 podepsány dohody zakládající schengenskou spolupráci: Dohoda o postupném odstraňování kontrol na společných hranicích, resp. Úmluva k provedení Schengenské dohody.

Schengenský prostor

- Je tvořen územím států, na jejichž společných hranicích nejsou vykonávány hraniční kontroly. Bezpečnost tohoto území zajišťují pravidla pro ochranu vnější hranice, úzkou spoluprací v příslušných oblastech a Schengenským informačním systémem

Schengenský aquis

- Je to soubor právních předpisů tvořících základ schengenské spolupráce. Kromě Schengenské dohody, Schengenské prováděcí úmluvy a protokolů a úmluv o přistoupení k úmluvám ze strany nových států jde o rozhodnutí a prohlášení Výkonného výboru (zanikl na základě schengenského protokolu) a všechny následné legislativní akty EU/ES, u kterých je v preambuli uvedeno, že rozvádějí schengenské acquis.

Schengenská spolupráce

- Jde o souhrnné označení pro spolupráci členských států definovanou Schengenským acquis. Zabývá se oblastí ochrany hranic, policejní a justiční spolupráce, ochrany osobních údajů a vízové a konzulární praxe.

Schengenský informační systém (SIS)

- Databázový systém, který poskytuje policejním orgánům (a jiným k tomu to účelu určeným) přístup ke specifickým informacím. Nejde však pouze o databázi, je používána i za účelem vyšetřování.

Kancelář SIRENE

- Slouží k doplňování informací o osobách a věcech, které jsou evidovány v rámci SIS. Plní funkce související nejen se získáváním informací, jejich koordinovaném používání, tak aby sloužily k účelům pátrání v členských státech schengenského prostoru a Velké Británii a Irsku.

3. Vlivy schengenského prostoru na vybrané oblasti

Problematikou vnímání schengenského prostoru občany ČR se zabývá studie Ministerstva vnitra. Poskytuje zajímavé podněty, které jsou bezesporu inspirativní, ale je nutné brát v potaz okamžik její realizace (jaro 2007). Respondenti tehdy popisovali pouze svá „očekávání“. Nezájmavější výstupy budou diskutovány v první části této kapitoly. Druhá část bude věnována předpokládaným dopadům schengenského prostoru. Kvůli lepší přehlednosti byly vytvořeny tematické celky, které na základě rozboru odborné literatury popisují jednotlivé dopady. Hranice mezi nimi nejsou nikterak pevné, dochází k jejich vzájemnému prolínání a ovlivňování. Poznatky z jednotlivých celků jsou vždy na konci formulovány do výzkumných hypotéz, které slouží jako náměty pro vlastní výzkum. Je však nutné podotknout, že se v žádném případě nejedná o komplexní přehled očekávaných dopadů vstupu ČR do „Schengenu“. Vybrána a dále diskutována byla pouze ta témata, která byla sledována ve vlastním výzkumu. Tudíž maximální úsilí bylo věnováno výběru literatury, jejíž zaměření korespondovalo s následně provedeným výzkumem.

3. 1 Vnímání schengenského prostoru

Ministerstvo vnitra na jaře 2007 zpracovalo výzkum, který se zaměřil na veřejné mínění a jeho vztah ke vstupu České republiky do schengenského prostoru. Vlastní průzkum provedla společnost GfK Praha. Oslovila 1200 respondentů z Česka a 400 z Německa a Rakouska. Jako forma výzkumu bylo zvoleno telefonické dotazování. Výsledky pak měly být použity v kampani, která měla upozornit občany ČR na připravované změny, které je čekají po vstupu do schengenského prostoru. Na základní otázku týkající se postoje k rozšíření schengenského prostoru byl podíl těch, kteří odpověděli „rozhodně pozitivní“ a „spíše pozitivní“ 78 %, z toho bylo 82 % vysokoškoláků. Regionální disparity u této otázky lze pozorovat v obrázku I (viz. příloha), nejedná se však o markantní rozdíly. Nejméně „optimistický“ postoj se projevil u respondentů z Vysočiny, pak u krajů, kterých se zrušení kontrol přímo dotýká (Liberecký, Plzeňský, Karlovarský). Druhá část výzkumu byla zaměřená na respondenty žijící v okresech, které přímo sousedí s Německem a Rakouskem. Jejich úkolem bylo zhodnotit pozitiva a negativa, která

podle nich přinese vstup ČR do „Schengenu“. Z grafu (viz příloha IV) je patrné, že za nejpřínosnější byly označeny efekty, které přímo souvisejí se zrušením hraničních kontrol, jako je snazší cestování a odpadnutí čekacích dob na hranicích. Respondenti rovněž očekávají rozvoj přeshraniční spolupráce. Naopak největší obavy mají z růstu kriminality. Do jisté míry překvapivé se jeví zjištění, že pouhých cca 35 % dotázaných se obává rizik vyplývajících ze zpracování osobních údajů. Na problematiku bezpečnosti poukazuje i otázka, která je opět cílená k obyvatelům příhraničních okresů. Dotazuje se jich, jestli považují za nutné posilovat přítomnost policie po vstupu do ČR do „Schengenu“ (viz příloha III). Není pak překvapením, že takovéto „posilování“ je žádoucí a to u všech respondentů nehledě na to, z jakého jsou kraje. Za povšimnutí stojí i odpovědi německých a rakouských obyvatel, u kterých se posilování přítomnosti policie nejevilo tak nutné jako u Čechů (MVCR 2007).

3. 2 Vlivy na přeshraniční kontakty

Pro identifikaci jevů či tendencí v určitých oblastech je samozřejmě nutné detailně znát zkoumané území. Podstatné jsou rovněž i faktory, které v něm působí a to nejen fyzickogeografické, ale i socioekonomické. Nesmíme však opomíjet „vnitřní“ zdroje regionu, které mohou přispívat k pozitivním vztahům. Díky nim lze zefektivnit vzájemnou spolupráci a dosáhnout tak snáze a rychleji tížených cílů. Je tedy zřejmé, že lidské zdroje mají moc působit na ostatní faktory rozvoje. Jejich výhoda spočívá i v poměrně velké přízpusobivosti okolnímu prostředí (Fiala 2009). V této souvislosti hovoříme o tzv. lidském kapitálu, který je tvořen více aspekty. Můžeme jej definovat jako užitečný potenciál osob. Vliv na jeho utváření má vzdělání, mentální i fyzické zdraví, intelektuální a komunikační schopnosti, praktické dovednosti, motivace a mnohé jiné. Teorií, které se lidským kapitálem zabývají, je mnoho. Dochází u nich k určitým průnikům, není vždy možné jednotlivé přístupy oddělovat. Specializací a lidským potenciálem se ve svých dílech zabýval již Adam Smith. Tvrdil, že člověk se neustále pokouší zlepšovat své životní podmínky. Dával do souvislostí ekonomický růst a růst vzdělanosti, respektive dovednosti (Čapek 2001). Kvalifikační prvky a vzdělání chápal podobně i A. Marshall, který si uvědomoval důležitost znalostní ekonomiky. Vycházel přitom z principů neoklasické ekonomické teorie. Ta na základě mikroekonomických analýz zkoumala chování

jednotlivců na trhu. Důraz je kladen především na racionální chování aktérů a maximalizaci zisku. Z těchto myšlenek vyšla i chicagská škola, jejíž autoři se podíleli na vzniku teorie lidského kapitálu. Hlavním metodologickým principem bylo objasňování procesů, které jsou na bázi principů maximalizace čisté výhody ekonomického subjektu. Tento přístup se pak samozřejmě odráží i v mimoekonomických činnostech (Kadeřábková, Soukup 2000). Z neoklasických základů vychází i nová ekonomická geografie. Otázkou lidských zdrojů se zabývali zejména autoři Krugman, Brianm, Arthur. Do svých prací včleňují poznatky z empirických výzkumů týkajících se technologických změn, používají je při tvorbě nových matematických modelů. Technologickou výhodu, popř. lidský kapitál vnímají jako externalitu. Předpokládají malou mobilitu lidských zdrojů (Blažek, Uhlíř 2002). Z českých autorů se tímto tématem zabývá např. Dlouhá, jejíž pohled je spíše ekonomického rázu. Lidský kapitál chápe jako investici, která musí být pro všechny zúčastněné strany výnosná. Vyzdvihuje osobitost tohoto druhu kapitálu, který má tu vlastnost, že je vázán na svého nositele a jeho konkrétní povahové a osobnostní rysy. Dále pak upozorňuje na rostoucí význam informací, jako „suroviny vzdělanostní společnosti“ (Dlouhá 2007). Tuto myšlenku rozvíjí ve své práci i Kadeřábková a Soukup 2000. Poukazuje na fakt, že k zformování pojmu lidský kapitál přispěla krize sedmdesátých let minulého století. Státy tehdy bojovaly s možnou hrozbou nedostatku surovinových zdrojů. Vyspělé ekonomiky se vydaly cestou zefektivnění svých činností. Jednou z forem takovýchto opatření je i investice do lidského potenciálu (Kadeřábková, Soukup 2000).

Lidský kapitál je úzce spjat se sociálním kapitálem. Hranice mezi těmito pojmy nejsou nijak ostré a striktní dělení je dosti kontroverzní. Pileček nabádá ke zkoumání souvislostí mezi těmito formami kapitálu (Pileček 2010). Stachová rozděluje sociální kapitál do dvou poloh. A) kontakty, sociální sítě, organizace, ve kterých zdůrazňuje formální členství. B) psychologická forma. Zdůrazňuje roli důvěry v instituce, organizace a celou komunitu (Stachová 2007). Tuto myšlenku podporují ve svých pracích i Putnam a Paxton. Členství v takových to uskupeních vidí dokonce jako nutnost při prosazování svých zájmů či cílů (Putnam 1993, Paxton 1999). Torpe jde ve svých tvrzeních ještě konkrétnější a tvrdí, že členství v organizacích vytváří jakousi „školu demokracie“, jelikož nutí jednotlivé členy komunikovat a kooperovat mezi sebou, což vede k získávání nových zkušeností a generování sociálního kapitálu (Torpe 2003). S tímto přístupem souhlasí i Putnam, ale nespokojí se pouze s příliš obecným pojetím vazeb, dělí je podle intenzity na silné (tzv. svazující) a slabé (tzv. přemostující). Silnými rozumí pouta v rodině, popř.

ve stejném etniku, která se vyznačují velkou mírou homogenity, členové těchto skupin jsou vůči sobě loajální a solidární. Slabé vazby pak definuje, jako vztahy mezi rozdílnými společenskými skupinami, etniky atd. Tyto vazby jsou sice slabší, ale jejich rozptyl je daleko širší. Autor jim přisuzuje velký vliv na utváření moderní společnosti, jelikož spojují lidi z rozdílných prostředí a učí je tak vnímat a respektovat vzájemné odlišnosti (Putnam 2000). Důležitost přemostujícího kapitálu si uvědomují i Šafr a Häuberer, ti vytvořili baterii otázek zaměřených na přátelské vazby mezi lidmi v české populaci. Vyhodnocení proběhlo na základě faktorové analýzy. Z jejich výsledků vyplývá, že jej musíme vnímat ve třech dimenzích – odlišný životní způsob, okrajové skupiny a odlišné zájmy (Šafr, Häuberer 2007). Geografickou dimenzi do této problematiky přidali Stachová, Bernard, Čermák, zmiňují se o individuálním indexu sociálního kapitálu. Ten souvisí s lidským kapitálem a ekonomickou situací, v rámci ČR není závislý na regionálním kontextu (velikost obce). Vysvětlují roli sociálního kapitálu v kontextu regionálního rozvoje i jeho vlivy na rozdílný vývoj regionů. Vyzdvihují měkké neekonomické faktory, neopomíjejí zdůrazňovat přístup k informacím (Stachová, Bernard, Čermák 2009). O ještě detailnějším pohledu můžeme hovořit u kolektivu autorů Rippl, Bücken, Petrat, Boehnke, kteří aplikovali výzkum sociálního kapitálu do oblasti pohraničí, konkrétně německo-českého a německo-polského. O tomto území říkají, že se jedná o tzv. „sociální laboratoř“, kde dochází ke styku rozdílných kultur. Uvědomují si nutnost spolupráce mezi sousedními státy. Konstatují, že otevřenost hranic má velký vliv na ochotu lidí spolupracovat a zajímat se o dění kolem sebe (Rippl, Bücken, Petrat, Boehnke 2010). Na složitost a do jisté míry kontroverznost v měření sociálního kapitálu upozorňuje Jančák a Pileček. Poukazují na množství jeho definic, různost jeho forem a jeho proměnlivost. Rovněž i přístupy k měření sociálního kapitálu jsou rozdílné. Liší se například mírou komplexnosti, řádovostní úrovní měření, způsobem měření atd (Jančák, Pileček 2010). Na spontánnost a pravidelnost kontaktů upozorňuje Zich, dokazuje to na situaci po roce 1989 v českém pohraničí, kdy po počáteční euforii způsobené změnou politické a společenské situace, docházelo vlivem nepravidelnosti k postupnému ochabování vazeb mezi Čechy a Němci. Jako jednu z příčin vidí v rozdílné ekonomické situaci obou zemí. Brojí proti podpoře neorganické umělé spolupráce (Zich 2001).

H1: Schengenský prostor působil na rozvoj přeshraniční spolupráce jako „katalyzátor“. U obcí, jejichž starostové aktivně spolupracovali se svými bavorskými kolegy ještě před vstupem do schengenského prostoru, znamenalo faktické odstranění hraničních kontrol zintenzivnění této spolupráce.

3. 3 Vlivy na dopravu

Tímto tématem se zabývá ve své práci Subíková (2008), když zkoumá vztah mezi zrušením hraničních kontrol a poklesem nákladů na přepravu zboží. Konstatuje, že plynulost průjezdu mezi státy vede k jejich šetření. To je dáno snížením výdajů na mzdy řidičů, kteří nebudou trávit čas čekáním na hraničních přechodech, a rovněž se také ušetří část finančních prostředků vynakládaných na uskladnění zboží. V souvislosti s tímto tvrzením byla vyslovena hypotéza, která říká, že „díky snížení nákladů, které schengenský prostor přinese, dojde i k snížení cen u dopravních společností“. To se však nepotvrdilo, neboť jejich ceny se odvíjí od cen pohonných hmot. Autorka se věnuje i problematice osobní dopravy, ve které vidí rovněž potenciál, který schengenský prostor rozvíjí. Hovoří o větším využívání vlakové a autobusové dopravy za účelem cestování v příhraničních oblastech. Potvrzuje pozitivní vliv „Schengenu“ na příhraniční obchod (Subíková 2008). Poněkud opomíjí negativa související s dopravou v příhraničních oblastech. Jednotliví účastníci silničního provozu mají možnost přejíždět hranici kdykoli a kdekoli, tudíž i mimo doposud využívané hraniční přechody. Tento jev může mít negativní dopad na některé obce, které mohou být postižené větší dopravní zátěží. Obzvláště pak pokud takovýchto nových tras budou využívat řidiči kamionů (Fránek 2007).

Pozitivní dopady dobré dopravní dostupnosti zkoumá i Matthiessen na příkladu švédsko-dánského příhraničního regionu Öresund (Øresund). I když Skandinávie má dlouhodobou tradici přeshraniční spolupráce, neustále zde panuje rozpor mezi podporou zájmů „národních“ či „regionálních“ (tento problém nesoužíje pouze Skandinávii, viz např. Grabbe a jeho analýza vztahů v Maďarsku (Grabbe 2000)). Tamní vlády se rozhodly podpořit projekt, který by propojil dva regiony, respektive dvě města Kodaň a Malmö. Vznikl tak most, který je určen jak pro

dopravu individuální, tak hromadnou. Ještě před otevřením této jedinečné stavby (je 4. největším pevným mostem na světě) panovaly obavy, co vlastně takováto "integrace" přinese. Švédové se báli přílivu patologických jevů typických pro dánské obyvatelstvo (zvýšená konzumace alkoholu a „hýřivý“ způsob života). Dánové se naopak báli sociálních problémů, které trápily Švédsko. Tyto obavy se nakonec nenaplnily a most přinesl do jisté míry i zlepšení ekonomické situace obou oblastí, které koncem devadesátých let byly zasaženy recesí. Matthiessen upozorňuje na podstatu takovýchto projektů a hlavně na jejich vnímání obyvateli. Nejde totiž pouze o fyzické stavby, určené pouze k transportním účelům. Lidé je chápou jako něco abstraktního, co je navzájem spojuje (Matthiessen 2000). Za příklad zdánlivého neúspěchu je možné považovat tzv. Eurotunel pod Lamanšským průlivem. Očekávání od tohoto projektu byla velká. Avšak výsledky byly poněkud rozpačité. Löfgren si to vysvětluje mimo jiné velkou konkurencí letecké dopravy (Löfgren 2008).

H2: Některé obce se potýkají se zvýšenou dopravní zátěží (způsobenou zejména tranzitní dopravou). Což je dáno tím, že řidiči mají možnost přejíždět hranici kdekoli. Využívají k tomu i komunikace nižších řádů, a to způsobuje dopravní problémy.

3. 4 Vlivy na příhraniční obchod a cestovní ruch

Vstup do schengenského prostoru může znamenat větší „otevřenost“ trhu a příliv potenciálních zákazníků. To samozřejmě platí pro taková území, která se vyskytují na vnitřních hranicích členských států. Tuto tezi potvrzuje příklad rozsáhlého hraničního regionu tvořeného čtyřmi státy (Francií, Německem, Belgií a Lucemburskem) o rozloze cca 67000 km². Došlo zde ke spolupráci v prostředí téměř dokonalé hospodářské soutěže, kde zrušení hraničních kontrol napomohlo k užší spolupráci v oblastech, které jsou společné pro tamní aktéry rozvoje. Díky takovéto integraci, která staví na společných základech a cílech regionů, dochází mimo jiné i k rozvoji regionální hrdosti (Lamour 2008). Jestliže se oblast členské země nachází při hranicích se státem mimo schengenský prostor, lze očekávat určité problémy, které mohou mít vliv na místní ekonomickou situaci. S touto situací se potýkali v polských regionech. Pijpers a Van der Velde hovoří o tržištích v městě Lodž. Mezi zákazníky, kteří zde nakupovali, patřili vedle Poláků i Ukrajinci, Bělorusové a Rusové. Polská vláda si uvědomovala, jak důležití jsou pro místní trhy zákazníci z těchto východních zemí. Platila zde tzv. krátkodobá víza, která byla cenově dostupná. Ke změně došlo až po vstupu do schengenského prostoru, kdy Polsko muselo sjednotit svou vízovou politiku s ostatními členskými státy. Tím pádem bylo zrušeno i toto zvýhodnění pro „nákupní turistiku“ z východní Evropy. Některá tržiště se s tímto poklesem poptávky nedokázala vyrovnat a zkrachovala. Ta flexibilnější stačila zareagovat na nové potřeby trhu (Pijpers, Van der Velde 2007). Na podobnou situaci upozornili i majitelé slovenských hotelů v Tatrách, kteří rovněž zaznamenali pokles zájmu ze strany bohaté ruské klientely v souvislosti se vstupem Slovenska do „Schengenu“ (Palata 2007).

Lze tedy vyslovit předpoklad, že Česká republika má dobrý potenciál pro to, aby těžila z geografické polohy uvnitř schengenského prostoru. Obyvatelé příhraničních oblastí se již před vstupem naučili sledovat ceny zboží v sousedním státu. Platí to nejen pro Čechy, kterým se vyplatí jezdit do Německa pro značkové zboží, ale i pro Němce, kteří nakupují v Česku hlavně pohonné hmoty (Podracký 2007). Obdobný vývoj je možné očekávat i v oblasti cestovního ruchu. Fialová hovoří o rozvoji cykloturistiky na Šumavě. Tato oblast je atraktivní svoji zachovalou krajinnou sférou a poměrně kvalitní sítí komunikací, které zde byly vytvořeny pro účely armády. V dnešní době je velká část těchto úseku zpřístupněna a využívána právě pro cykloturistiku (Fialová 2007 in: Perlín, Bičík 2007). Baxa, Šatra ukazují vývoj její oblíbenosti. Upozorňují však, že se stálým vylepšováním jízdních kol

dochází k jejich častějšímu používání v těžších terénech. To se může jevit jako problém, pokud se turisté se svými bicykly pohybují mimo povolené trasy a způsobují svou nezodpovědnou jízdou ničení krajiny. Je však nutné brát zřetel na určité limity každé oblasti (Baxa, Šatra 2007 in: Perlín, Bičík 2007). Marada hovoří o trvale udržitelném cestovním ruchu. Klade důraz na vytvoření dopravní infrastruktury, která bude ekologicky šetrná. Zejména je pak důležitý vznik záchytných parkovišť a systém turistické autobusové dopravy (Marada 2007 in: Perlín, Bičík 2007).

H3: Díky existenci schengenského prostoru jezdí obyvatelé z českého pohraničí častěji do Německa za nákupy a dalšími službami.

H4: Schengenský prostor měl příznivý vliv na rozvoj cestovního ruchu. Vzrostl zejména počet jednodenních návštěvníků.

3. 5 Vlivy na bezpečnost

Podstatou schengenského prostoru je volný pohyb osob a zboží. Mimo nesporná pozitiva je na místě i určitá opatrnost, protože zrušení hraničních kontrol může mít vliv na šíření kriminality mezi členskými státy. V souvislosti s tímto problémem je nutné rozlišit dva typy hranic: vnitřní, které mají mezi sebou členské státy a u nichž došlo k zrušení hraničních kontrol, a vnější oddělující státy mimo „Schengen“. U nich pak musí být posílena ochranná opatření. Takto nastavená pravidla jsou samozřejmě založena na důvěře a na předpokladu, že každá země bude důsledně dbát na plnění svých povinností, neboť selhání jednoho státu by mělo nemalé následky v celém schengenském prostoru. Nezbytná je i spolupráce mezi zeměmi. Je nutné, aby u nich došlo k sjednocení norem a předpisů, které nebudou v rozporu s nařízeními jednotlivých členských států. Různým formám spolupráce se věnuje časopis Veřejná správa (www.aplikace.mvcr.cz). Zabývá se například principy Evropského zatýkacího rozkazu (EZR) jakožto nástroje, který umožní pátrání po hledaných osobách, které páchaly závažnou trestnou činnost v rámci členských států EU. Jako výrazný zásah do suverénních pravomocí národních států se o EZR vyjádřil Tomášek. Poukazuje na mnohdy rozdílné přístupy

ke kriminalitě, respektive k trestným činům (ve smyslu co trestné je a co není) v různých státech EU (Tomášek 2008 in: Loužek (ed.) 2008). Za další nespornou „novinku“ v boji proti zločinu lze označit zvýšenou pravomoc policistů na území cizích států (v rámci „Schengenu“), kdy mohou pokračovat v pronásledování, popř. ve vyšetřování. Musí se samozřejmě řídit zákony země, ve které se zrovna pohybují. Petřík to považuje za „naprosto flagrantní porušení státní suverenity“ (Petřík 2008 cit. in: Loužek (ed.) 2008, s. 42). Schengen bývá vnímán obyvateli spíše jako prostředí, kde se očekává jednodušší šíření nelegálních činností (MVCR 2007). Tomuto však brání tzv. Schengenský informační systém (SIS). V minulosti, jestliže hledaná osoba uprchla přes hranice státu, znamenalo pro ni větší pravděpodobnost vyhnout se trestnímu stíhání. V současné době díky existenci SIS jsou tyto lidé evidováni (ale i např. kradená vozidla). Jednotlivé státy mají přístup do této databáze, což by mohlo vést k efektivnímu boji proti zločinu. Tomuto tématu se věnuje i Broeders, upozorňuje, že pojetí hranice jako linie v „Schengenu“ ztrácí svůj smysl. Kontroly, které byly na nich prováděny, nezmizí úplně, ale jsou přesouvány směrem do vnitrozemí. S tímto jsou spojeny i určité problémy (Broeders (2007), Pokorný popisuje mnohdy až přehnanou důslednost v silničních kontrolách, prováděných německými policisty na českých řidičích (Pokorný 2010). Broeders dále hovoří o různých přístupech jednotlivých zemí ke spolupráci. Státy si uvědomují její nutnost, rozdílně se staví k míře svého zapojení. To ilustruje na příkladu Velké Británie, která není členem schengenského prostoru, ale podílí se na spolupráci v rámci projektu SIS (Broeders 2007).

3. 5. 1 Zkušenosti států s nárůstem kriminality po vstupu do schengenského prostoru

Subiková poukazuje na to, že obyvatelé příhraničních oblastí měli obavy z růstu kriminality v souvislosti se vstupem jejich země do schengenského prostoru (dokládá to na příkladech výzkumů v německém a rakouském pohraničí). Šlo však pouze o pocity, které pramenily ze strachu ze zrušení hraničních kontrol, a do jisté míry i neznalost prostředků, kterými disponují policejní složky, aby byly schopny zajišťovat bezpečí v rámci celého „Schengenu“. Tuto tezi podporují příklady států, kde dokonce došlo k poklesu kriminality, to platí pro Německo, Francii, Nizozemsko, Lucembursko. Výrazný růst nebyl zaznamenán ani u Řecka, Polska, Rakouska. K zhoršení situace v souvislosti s kriminalitou se dá hovořit u Španělska. Všimá si i

zajímavé situace mezi severskými státy (Norsko, Švédsko, Finsko – přistoupily do schengenského prostoru v roce 2001) a pobaltskými státy (Estonsko, Lotyšsko, Litva). Když Norsko, Švédsko a Finsko začaly implementovat schengenské dohody, dostavil se pozitivní účinek i na zmíněné Pobaltí, které zaznamenalo pokles kriminality. Subiková vidí jako jeden z důvodů hospodářské vazby, které mají mezi sebou obě skupiny států, kdy u pobaltských republik bylo nutné přizpůsobení se (Subiková 2008).

H5: Před vstupem do schengenského prostoru se obyvatelé pohraničí obávali růstu kriminality. V souvislosti s touto obavou zavedlo Německo přísnější policejní kontroly v blízkosti hranic, což místní obyvatele odrazuje od častějších jízd do Bavorska.

3. 6 Charakter zkoumané oblasti

Území, která se nacházejí při hranicích s jinými státy, mají svůj charakteristický ráz. Na problematiku hranic můžeme nahlížet z různých úhlů pohledu. Lze pak hovořit o různých faktorech, které ovlivňují chápání tohoto fenoménu, např. ekonomický, geografický, hospodářský, kulturní, politický, právní, sociální, vojenský a mnohé jiné. V obecném pojetí se setkáváme s pojmem hranice u živých organismů, kteří si vyčleňují svá teritoria v souvislosti se svými interakcemi s okolním živým i neživým prostředím (Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004). Hranici můžeme označit jako důležitý geografický fenomén, který nám určuje rozdělení a prostorové uspořádání geografického prostoru, čímž zároveň nepřímo ovlivňuje socioekonomický vývoj (Halás 2002). Poněkud zjednodušenou definici, založenou na matematicko-geometrickém chápání hranice jako linie, jež člení geografický prostor, poskytuje Bezák (Bezák 1995 cit. in: Halás 2002). Heigl se zabývá funkčností hranice. Chápe ji jako právně fixovanou nebo přírodně stanovenou linii. Spojuje heterogenní či homogenní regiony a vytváří tak

administrativní, hospodářskou či politickou jednotu (Heigl 1978 cit. in: Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004).

Jako o prostředku k popisu obvodu teritorií se na hranici dívá De Blij a Muller. V souvislosti s ní hovoří o zónách tlaku, které okolo sebe hranice vytvářejí, s rostoucí vzdáleností se tyto tlaky zmírňují (De Blij a Muller 1988 cit. in: Halás 2002).

Pokud se soustředíme na geografické pojetí, setkáváme se nejčastěji s vymezením ve smyslu: „státní území vymezené státní hranicí“. Šindler a kol. přistupují k hranici jako ke smluvně stanovené linii, jež odděluje území jednoho suverénního státu od jiného, popř. od oblastí nepodléhajících suverénní moci žádných států (Šindler a kol. 1996 in: Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004). Chromý popisuje tzv. lidské prostorové hranice. Ty jsou definovány společenskou aktivitou a prostorem, který závisí na charakteru příslušné společenské aktivity (hranice jazykové, náboženské, kulturní, sociální a jiné) (Chromý 1999 in: Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004).

Hranici jako takovou můžeme chápat v jak v pozitivním smyslu, jako ochranu před negativními jevy z druhé strany, tak v negativním, kdy může působit jako bariéra rozvoje území a společnosti (Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004). Na základě určitých kritérií můžeme identifikovat různé typy hranic. Jedná se například o hranice přírodní a umělé. Přírodní jsou tvořeny přírodními prvky v krajině (reliéf, vodní toky atd.). Umělé jsou geometrického rázu a vznikaly spojením smluvně stanovených bodů. Obvykle respektují národní hranice nebo různé historické vývojové linie. Dle propustnosti můžeme hovořit o hranicích otevřených, částečně otevřených a uzavřených. Míra otevřenosti hranic má pak vliv i na socioekonomický a kulturní vývoj regionů. (Heigl 1978 in: Halás 2002). Dále pak koncept typologie hranic rozvádí např. Halás, kde hovoří např. o hranicích etnických, jazykových a religiózních; konvenčních, chorografických, strukturálních, organických, harmonických, reliktních atd. (Halás 2002)

Jak již bylo řečeno, přístupů ke zkoumání této problematiky je mnoho. S tím souvisí i poměrně rozsáhlá typologie, jejíž nástin zde byl proveden. Existence hranice jako takové je jeden z faktorů ovlivňujících přeshraniční spolupráci. Jako další činitel, který na ni působí, je tzv. propustnost (Dočkal 2004). Tímto problémem se zabývá ve svých pracích Maier, hovoří o pohraničí jako o zónách tlaku. Diskutuje možné přístupy k chápání hraničního efektu, a to jak v rovině teoretické (posílení regionální geografie jako vědy), tak v rovině praktické (plánování regionálního rozvoje příhraničních regionů). Dále pak sílu a charakter hraničního efektu přisuzuje typu hranice a právě výše zmiňované propustnosti. Nezapomíná ani na charakter

sousedních regionů. Propustnost dává také do souvislosti se socioekonomickým vývojem regionu a rovněž má zásadní vliv na míře hraničního efektu (Maier 1990 in: Dočkal 2004; Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004). V souvislosti s otevřeností (propustností) používá Dokoupil tzv. filtrační efekt, ten usměrňuje procesy procházející hraničními přechody. Když je otevřenost hraničních přechodů malá, hovoří o koncentračním efektu, který soustřeďuje procesy do určených směrů (Dokoupil 2001). R. Strassoldo-Graffenberg konstatuje, že dochází k zesilování hraničního efektu v extrémních situacích. Příhraniční regiony dělí na uzavřené (kde nabývá na významu bariérový efekt, orientují se více do vnitrozemí a posilují se vztahy jádro – periferie a tím pádem dochází k růstu perifernosti daného území) a otevřené (v tomto případě posiluje kontaktní efekt, vlivem kterého se rozvíjejí vztahy v novém přeshraničním hierarchickém systému, perifernost a vazby ve smyslu jádro – periferie jsou oslabovány) (R. Strassoldo-Graffenberg 1974 in: Dočkal 2004).

Jelikož tyto modely předpokládají symetrii vztahů na hranici a nepočítá s faktorem času, můžeme je tím pádem považovat za již překonané (Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004). O. J. Martinez na základě svých modelů rozlišil v příhraničních regionech čtyři možné typy hraničních efektů (odcizení, koexistenční, kooperační, integrační). Jak je patrné již z názvů, jde o škálu, která souvisí s mírou přeshraniční spolupráce. Ta je podle autora závislá na otevřenosti hranice. Pokud je tedy hranice uzavřená, nedochází k přeshraniční spolupráci (efekt odcizení). Za protipól k tomuto stavu pak lze považovat odstranění hranic, které vyvolá integrační efekt (Dočkal 2004). Tímto tématem se ve svých pracích zabývá množství zahraničních i tuzemských autorů, kteří generují a diskutují různé další typy hraničních efektů. Ucelený pohled můžeme najít v již citovaných publikacích, zvláště pak v publikaci České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování? Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004.

Na základě působení hranic a jejich efektů se vymezují regiony. Definice příhraničního regionu není jednotná, v literatuře, která zkoumá toto téma, se vyskytuje množství různých náhledů. Podle Hansena je příhraniční prostor definován jako území, které je v bezprostředním sousedství mezinárodních hranic, přičemž autor nezohledňuje vztah a působení místních aktérů. Jde přitom o prostor (v blízkosti státní hranice), který je charakteristický výskytem hraničních efektů. Rovněž lze konstatovat, že jde o území, které je vnímáno jako příhraniční valnou většinou zainteresovaného obyvatelstva (Hansena 1981 in: Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004).

Halás se ve svém příspěvku zabývá možnostmi vymezení takového území. Podotýká, že není možné přesně od sebe oddělit příhraniční a vnitrostátní region. Přiřazuje se k metodě založené na denní dojízdě do škol, zaměstnání a za službami z druhé strany příslušné hranice. Při vymezení takovéto oblasti je podle autora také nutné brát v potaz množství faktorů vstupujících do tohoto procesu např. dopravní spojení, intenzita přechodů, prostorové rozmístění sídel atd. (Halás 2002). Jedno z nejběžnějších vymezení je na základě administrativního členění v Česku např. na základě okresů. Velkou výhodou pak zůstává relativně snadno dostupná datová základna pro další analýzy. Nevýhoda spočívá v neorganickém vymezení, které se může jevit jako dosti hrubé (Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004). Jednou z dalších nevýhod tohoto členění je podle Haláse i determinace velikostní strukturou zvolených celků i celého státu. Zamýšlí se i nad tvarem státu, kdy např. „protáhlost“ zvyšuje plochu příhraničních územních jednotek (Halás 2002).

Historickým pohledem na věc nahlíží Chromý, upozorňuje na proměnlivost území, příhraničí i hranic v čase. Námi diskutovaný prostor můžeme vymežit na základě etnických či kulturních procesů, které v oblasti probíhaly. Jde o území, která byla homogenní (etnicky) a v průběhu času byla rozdělena politickou hranicí (Maďaři na Slovensku, v Rumunsku) (Chromý 2000).

Mezi jiné vymezení z hlediska objektivního vnímání patří fyzickogeografické vymezení, kde hlavní roli hraje přírodní složka. Praktické aspekty jsou ovšem poněkud sporné. Existuje však i subjektivní pohled. Ten je založen na vnímání obyvatel a jejich identifikaci s prostorem, ve kterém žijí. V podstatě jde o to, jestli cítí, že jsou součástí pohraničí nebo ne (Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004).

H6: Existence hraničních přechodů vyvolávala v lidech pocit bezpečí, lidé je vnímali jako ochranu před negativními vlivy z druhé strany. Současně však cítili, že je to překážka v socioekonomickém rozvoji jejich obce.

4. Metodika

Podstata předkládané práce spočívá v analýze vlivů schengenského prostoru na česko-bavorské pohraničí a v jeho percepci tamními obyvateli. Cílem tedy bylo popsat, jak lidé žijící v tomto území vnímají změny spojené s těmito událostmi. Je tedy patrné, že výzkum byl založen na „měkkých“ datech. Práce s „tvrdými“ daty nebyla možná, a to ze dvou základních důvodů. První z nich je relativně krátká doba, která uplynula od vstupu ČR do schengenského prostoru. Nebylo proto možné pracovat s delšími časovými řadami, ve kterých by mohly být čitelné efekty vstupu. S tímto je spojen i druhý podstatný důvod, a tím je dostupnost dat za námi zvolené jednotky, kterými byly obce. Je sice možné získat data, která jsou vykazována měsíčně či čtvrtletně ve statistických bulletinech, ale ty bohužel svými údaji pokrývají pouze jednotky NUTS III, maximálně NUTS IV. Je namístě rovněž zmínit problém, jímž je dnešní složitá hospodářská situace. Lze se domnívat, že by některé pozitivní dopady vstupu ČR do schengenského prostoru mohly být zmírněny v kontextu nepříznivé ekonomické situace. Analýza regionálních rozdílů (ČSÚ 2009), která byla zaměřena na toto téma, potvrzuje útlumy v jednotlivých sektorech tuzemského hospodářství.

4. 1 Způsoby sběru dat

Pro zajištění patřičné komplexnosti z hlediska pohledu na danou problematiku je možné zvolit několik metod sběru dat. V této diplomové práci byly zvoleny dvě z nich, a to dotazníkové šetření a řízený rozhovor. Každá má svá pozitiva i negativa, je proto nezbytné zamyslet se nad vhodností jejich užití a zajistit tak co možná největší vypovídající hodnotu sebraných dat. Takovýmto hodnocením se ve své práci zabývá Disman (Disman 2007). V tabulce 1 můžeme vidět jeho srovnání dotazníků a řízených rozhovorů.

Tabulka 1: Srovnání dotazníku a rozhovoru, dle Dismana

ROZHOVOR	DOTAZNÍK
Velice pracná a nákladná technika sběru informací.	Vysoce efektivní technika, která může postihnout veliký počet jedinců při relativně malých nákladech.
Rozhovor je časově velice náročný. Získat informace v rámci určitého časového limitu může být velice nákladné a často i nemožné.	Dotazník umožňuje poměrně snadno získat informace od velkého počtu jedinců v poměrně krátkém čase a s poměrně malým nákladem.
Výzkum na prostorově rozptýleném vzorku je nákladný.	Náklady šetření na rozptýleném vzorku jsou relativně nízké.
Anonymita výzkumu je pro respondenty málo přesvědčivá.	Anonymita je relativně přesvědčivá.
Menší nároky na respondenta, je pro něj obtížnější vynechat odpovědi na některé otázky.	Dotazník klade vysoké nároky na ochotu dotazovaného, je snadné „přeskočit“ otázky nebo neodpovědět vůbec.
Proporce úspěšně dokončených rozhovorů je podstatně vyšší, než návratnost dotazníků.	Návratnost je velice nízká. S výjimkou některých speciálních případů je tak nízká, že jakákoliv reprezentativnost vzorku je ztracena.
V rozhovoru je téměř jisté, že dotazovaná osoba je ta, která byla vybrána do vzorku.	U dotazníku je možné, že otázky byly zodpovězeny jiným členem rodiny, nebo, a to nejčastěji, celým rodinným týmem.

Zdroj: Disman 2007

Po zhodnocení výše zmíněných rozdílů a s přihlédnutím k rozsahu a možnostem předkládané diplomové práce byl jako hlavní zdroj dat zvolen dotazník. S ohledem na nová zjištění, jež by přinesla šetření přímo v terénu, následně byla použita i forma řízeného rozhovoru. Ta sloužila spíše jako doplněk hlavního šetření, což ovšem nesnižuje její význam.

4. 2 Dotazníková šetření

Z hlediska tvorby a pozdější distribuce můžeme dotazníky rozdělit do několika kategorií. Jednak se jedná „konvenční“ přístup, jakým je papírová forma dotazníku rozeslaná poštou, popř. osobně tazatelem. Ve druhém případě, jde o elektronickou formu zpřístupněnou na webových stránkách nebo prostřednictvím emailu konkrétním respondentům. V zájmu vysoké návratnosti je vhodné zvolit takovou formu, která bude nejvíce vyhovovat cílené skupině. Problémem do jisté míry zůstává značná variabilita respondentů, u kterých se kupříkladu může vyskytovat menší počítačová gramotnost. Proto se jako nejlepší přístup jeví kombinace zmíněných forem (Čermák 2007). Takovýto postup byl použit i u předkládané práce. Ovšem je nutné zdůraznit, že tzv. papírová forma byla použita pouze v menší míře (z důvodů finanční a časové náročnosti) a v takových oblastech, kde byla návratnost online dotazníků malá. Úskalí také spočívá v emailových adresách, protože některé obce nemají adresy přímo na své starosty, popř. jejich zástupce, ale jen ve tvaru „obec@doména.cz“. Mohlo se tedy stát, že

dotazník vyplnil někdo jiný, i když v průvodním dopise byl adresát určen přesně. I přes zmíněné nedostatky má tato „online forma“ nespornou výhodu v malé časové náročnosti při vlastním vyplňování, což je bezesporu obrovský klad z hlediska návratnosti. Respondent tak není obtěžován dalšími procedurami souvisejícími se zpětným odesláním.

Na základě přečtené literatury byly vytvořeny tematické celky, které se zabývaly předpokládanými vlivy „Schengenu“. Na jejich konci byly formulovány výzkumné hypotézy, které sloužily jako náměty pro tvorbu dotazníku.

První část dotazníku se soustředila na profil respondenta. Od obecných otázek zjišťujících respondentův věk a pohlaví, následovaly konkrétnější, které více souvisí s vykonávanou funkcí, např. délka volebního období, popř. politická příslušnost. Druhá část mapovala postoje starostů k přeshraniční spolupráci. Důležité bylo dozvědět se, jestli vůbec existuje, popřípadě jaké jsou na ni ohlasy, je-li zájem o její prohlubování popř. na čí straně. Na to pak navázala konkrétněji orientovaná pasáž, která se zabývala přímo problematikou schengenského prostoru. Upřednostněn byl přístup, který nahlíží na toto téma ve dvou časových rovinách. Nejdříve bylo zjišťováno očekávání lidí, jejich obavy, popřípadě zda mají indicie o vnímání tohoto procesu u sousedů v Německu. Další sada otázek mapovala situaci po vstupu.

Existuje řada aplikací a programů, které lze použít pro dotazníková šetření. Problém ovšem spočívá v tom, že málokterý z nich je zdarma a funkčně natolik vybavený jako Google dokument. Nabízí poměrně široké spektrum různých typů otázek. Ty mohou být uspořádány do baterií, kde může být označena jedna nebo více možností. Tělo dotazníku pak lze strukturovat dle potřeby. Samozřejmostí je použití polootevřených odpovědí, kdy je respondentovi nabídnuta možnost rozvinout své myšlenky. Výhodou tohoto programu je i poměrně jednoduché další zpracování výsledků, jelikož jako úložiště dat používá tabulku formátu MS Excel. Výše uvedený dotazník byl součástí průvodního dopisu. V něm byl stručně nastíněn záměr výzkumu a hlavní cíle. Důraz byl rovněž kladen na anonymitu a individuální ochranu osobních údajů, jež bude zajištěna agregací poskytovaných dat. Pro zajištění vyšší návratnosti byli respondenti, kteří nevyplnili dotazník, znovu upomenuti (follow ups efekt). To znamená, že po pěti dnech od přečtení úvodního emailu byli znovu žádáni o vyplnění dotazníku (samozřejmě pokud již tak neučinili). Tento postup byl uplatněn třikrát. Dotazníky jsou k nahlédnutí v příloze V a VI.

4. 2.1 Profil respondentů

Prostřednictvím emailu byli požádáni o spolupráci starostové, popř. jejich zástupci. U nich je předpoklad, že z titulu své funkce dobře znají svou obec a situaci v ní. Otázky v dotazníku byly ve valné většině spojeny s úřadem, který vykonávají. Vyskytovaly se tam i takové otázky, jejichž obsah byl orientován spíše na pocity a vnímání prostředí v obci. I v tomto případě bylo vycházeno z předpokladu, že starostové jsou fundovanými osobami, jejichž názor bude moci být brán jako reprezentativní. Na české straně bylo osloveno 264 respondentů, z nich 71 dotazník vyplnilo a odeslalo zpět (tj. 27% návratnost).

Druhou oslovenou skupinou byly zástupci obcí sousedního Bavorska. V podstatě se dá říct, že o nich platí to samé co o českých kolezích. Je zde ale jeden markantní rozdíl. Ten se váže na velikostní strukturu obcí v Česku a v Německu, která je odlišná (více v kapitole 4.1). Je tedy možné, že „kvalita“ zastupitelů, starostů a jiných komunálních politiků (ve smyslu kvalitních lidských zdrojů), bude ve větší obci na vyšší úrovni. Rovněž počet vrácených dotazníků z obou stran hranice je odlišný. Na německé straně bylo osloveno 30 respondentů, z nich 10 dotazník vyplnilo a odeslalo (tj. 33 % návratnost). Při formulování závěrů je nezbytné brát v potaz mimo jiné i tyto komplikace, které mohou zapříčinit zkreslení.

4. 3 Řízené rozhovory

Jak již bylo řečeno, řízené rozhovory poskytují odlišný náhled na realitu než dotazníková šetření. Tazatel se ocitá přímo ve zkoumané oblasti a hovoří s lidmi, kteří mnohdy svými postřehy poskytnou zajímavé náměty k zamyšlení. Je důležité mít ovšem na paměti, že právě onen osobní kontakt může nabádat respondenty k více „pozitivnímu“ přístupu, což by způsobilo zkreslení subjektivní reality.

Obce, ve kterých bylo provedeno toto šetření, byly vybrány na základě několika kritérií. V první řadě se jednalo o oblast, která dle analýzy vrácených dotazníků vykazovala větší míru přeshraniční spolupráce. Pozornost byla rovněž kladena na velikostní strukturu oslovených obcí, což v praxi znamená potřebu, aby oslovený vzorek nebyl zcela homogenní a mohl tak poskytnout odlišné pohledy na danou problematiku. V souvislosti s tímto faktem, byla na základě telefonického rozhovoru domluvena schůzka. Z dotázaných starostů projevilo zájem o další účast na výzkumu sedm z nich.

4. 3.1 Profil respondentů

Osloveny byly dvě skupiny respondentů. Jednak zástupci obcí, reprezentovaní starosty, popř. místostarosty a místní občané. Každá z těchto skupin odpovídala na rozdílnou sadu otázek. Společné bylo závěrečné zamyšlení nad vnímáním schengenského prostoru.

a) starostové

Jelikož byli oslovení starostové totožní s těmi, kteří vyplnili dotazníky, jejich charakteristika odpovídá charakteristice respondentů z podkapitoly zabývající se dotazníkovým šetřením (kapitola 4.2.1). S výjimkou faktu, že pro rozhovor byli osloveni pouze čeští starostové.

Při komunikaci s nimi byl hlavní důraz kladen na jejich pohled na schengenský prostor a jeho vliv na život v obci. Hovořilo se v konkrétní rovině, ve smyslu „hmatatelných“ pozitiv či negativ spojených s touto tematikou. Diskutovalo se však i v poněkud abstraktnějších rovinách. V podstatě šlo o to, aby respondenti vyjádřili své osobní pocity ze změn, které jsou spojené s odstraněním hraničních kontrol. Hlavním cílem bylo, aby hovořili o jejich vnímání nejen z pozice starosty, tzn. jako činitele, který komunikuje se svými partnery v Bavorsku, ale i občana, který zná místní poměry a je tedy schopen hovořit o názorech či problémech obyvatel své obce.

b) obyvatelé vybraných obcí

Jedná se opět pouze o občany z Česka. V tomto případě byly hlavní dotazy směřovány na dojíždku. A to ve dvou rovinách. V prvním případě odpovídali, jestli jezdí častěji do Německa po vstupu ČR do schengenského prostoru a za jakým účelem. Dále byli dotazováni, jestli vnímají vyšší dojíždkovost do ČR ze strany německých spoluobčanů a opět za jakým účelem. V neposlední řadě jim byl dán prostor, aby popsali, jak na ně působil nebo co jim přinesl vstup do schengenského prostoru.

4. 4 Vymezení zkoumaného území

Hlavním cílem předkládané diplomové práce je popsat dopady schengenského prostoru na vybrané území. Tato kapitola bude věnována zdůvodnění výběru zkoumané oblasti, včetně její stručné charakteristiky.

Česká republika má hranici se čtyřmi státy. Jedná se o Slovensko, Polsko, Německo a Rakousko. Je zřejmé, že vlivem historických událostí, rozdílného socioekonomického postavení zmíněných států, je i charakter pohraničí značně odlišný. Ideální by bylo podrobit takovému výzkumu veškeré pohraničí, které Česká republika má, což by ovšem z hlediska svého rozsahu překračovalo možnosti diplomové práce. Bylo nutné soustředit se na výběr pouze jednoho území, u kterého by se dalo předpokládat největší ovlivnění zrušenými hraničními kontrolami. Důležitým faktorem tak byl nejen charakter a ráz tuzemských příhraničních regionů, ale i regionů z druhé strany hranice. Jako nejvhodnější se jeví česko-německé pohraničí.

Tato oblast je však rozsáhlá a z německé strany tvořená dvěma rozdílnými územními jednotkami. Jedná se o Sasko a Bavorsko. Ze současného pohledu jde o spolkové země, které jsou součástí dnešní Spolkové republiky Německo. V důsledku poválečného rozdělení Německa došlo k vzniku dvou samostatných států NSR a NDR. NDR bylo v područí mocenských vlivů tehdejšího SSSR, což se samozřejmě podepsalo i na ekonomické a hospodářské vyspělosti. Součástí tohoto státu bylo i výše zmiňované Sasko. V NSR byla vyspělá západní ekonomika, založena na principech tržního hospodářství (jeho součástí bylo Bavorsko). Vlivem rozdílného ideologického a samozřejmě i hospodářského a ekonomického vývoje došlo k vzniku rozdílně vyspělých regionů. Pro další výzkum bylo proto zvoleno území česko-bavorské hranice, jelikož lze předpokládat, že vyspělejší region bude generovat větší možnosti a impulzy pro možnou spolupráci. Díky politickému vývoji, kdy jihozápad Čech byl poznamenán dvojitým odsunem obyvatelstva a zároveň se nacházel na hranicích tehdejšího bipolárního světa, byla omezena migrace a rozvoj průmyslu (Česal 2003).

V devadesátých letech došlo na české straně k rozvoji cestovního ruchu, který znamenal narůstající konkurenci pro bavorskou stranu. Tamní průmysl se začal více přizpůsobovat požadavkům globální ekonomiky, došlo tedy k změně orientace na export zpracovatelského průmyslu a na specializovanou výrobu (ČVUT 2008).

Jako „základní jednotka“ výzkumu byla zvolena obec. Oslovené obce pak byly vybírány v souvislosti s příslušností k patřičnému ORP, které přímo sousedí s Bavorskem. Celkově se tedy jedná o 264 obcí (viz příloha VII). Na bavorské straně (díky rozdílné sídelní struktuře) byly osloveny pouze ty obce, které mají přímou hranici s Českou republikou, jedná se o třicet obcí.

4.4.1 Charakteristika česko-bavorského pohraničí

Pro charakteristiku česko-bavorského pohraničí byly jako základní jednotky zvoleny okresy, které se nacházejí přímo na hranici. Důvodem výběru této řádovostní úrovně byla lepší vypovídající hodnota zkoumaných dat, zvláště pak jejich relativně dobrá srovnatelnost. Jako zdroj informací sloužil portál „Crossborder database“ (www.crossborderdatabase.de), který vznikl pod záštitou EU, na jeho realizaci a chodu se podílejí: Český statistický úřad, Zemský statistický úřad Svobodného státu Bavorsko, Zemský statistický úřad Svobodného státu Sasko, Statistický úřad ve Wroclawi, pobočka v Jelení Hoře. Je však nutné brát zřetel na možnost existence drobných metodických odlišností (metodika tvorby jednotlivých ukazatelů se může v různých státech nepatrně odlišovat). Účelem nebylo vytvořit geografickou analýzu území, nýbrž srovnat ukazatele, které pomohou přiblížit zkoumané území v souvislosti s tématem diplomové práce.

Z hlediska rozlohy jsou jak české tak bavorské obce srovnatelné. České příhraniční okresy se vyznačují větším počtem obcí, to je způsobeno větším počtem vesnic. Rozdíly v počtech měst nejsou tak markantní (metodická poznámka: městem je myšleno statutární město). Jak je vidět v tabulce 2 a 3, bavorská strana hranice se vyznačuje nejen větším absolutním počtem obyvatel, ale i větší hustotou zalidnění. Srovnáme-li procentuální zastoupení osob v jednotlivých věkových kategoriích, lze rovněž pozorovat určité rozdíly (tabulka 4 a 5). V bavorských okresech je více patrné „stárnutí obyvatelstva“, v Průměru 20 % obyvatel je zde starších 65 let. U českých okresů jde pouze o 13 % obyvatel.

Lze tedy konstatovat, že česká část česko-bavorského pohraničí se vyznačuje rozdrobenější sídelní strukturou, kde převažují menší obce, typická je i menší hustota zalidnění než v sousedním Bavorsku.

Tabulka 2: Základní charakteristika obcí ve vybraných okresech České republiky v roce 2008

Okres	Počet obyvatel v obcích			Počet obcí			Hustota zalidnění osoby/Km ²	Rozloha [km ²]
	celkem	z toho:		Celkem	z toho:			
		města	vesnice		města	vesnice		
<i>Cheb</i>	95452	80925	14527	40	10	30	91	1046
<i>Tachov</i>	53394	35691	17703	51	8	43	39	1379
<i>Domažlice</i>	60239	34211	26028	85	8	77	53	1123
<i>Klatovy</i>	88669	59661	29008	94	14	80	46	1946
<i>Prachatice</i>	51548	29354	22194	65	6	59	37	1375

Zdroj: www.crossborderdatabase.de

Tabulka 3: Základní charakteristika obcí ve vybraných zemských okresech Německa v roce 2008

Zemský okres	Počet obyvatel v obcích			Počet obcí			Hustota zalidnění [osoby/Km ²]	Rozloha [km ²]
	Celkem	z toho:		Celkem	z toho:			
		města	vesnice		města	vesnice		
Hof	103 686	58 924	44 762	27	9	18	116	893
Hof, Kreisfreie Stadt	47 744	47 744	X	1	1	X	823	58
Wunsiedel i.Fichtelgebirge	79433	65549	13884	17	9	8	131	606
Tirschenreuth	76 549	42 193	34 356	26	7	19	71	1 084
Neustadt a. d. Waldnaab	99 007	38 505	60 502	38	8	30	69	1 428
Weiden i.d.OPf.	42445	42445	X	1	1	X	598	71
Schwandorf	144 089	94 159	49 930	33	10	23	98	1 473
Cham	129 605	55 782	73 823	39	6	33	86	1 512
Regen	80 195	30 441	49 754	24	3	21	82	975
Freyung-Grafenau	80 427	26 230	54 197	25	3	22	82	984

Zdroj: www.crossborderdatabase.de

Tabulka 4: Obyvatelstvo dle věkových skupin ve vybraných okresech České republiky v roce 2008

Okres	Zastoupení ve věkových skupinách v %						
	do 5	6-14	15 - 17	18 - 24	25 - 44	45 - 64	65 a více
Cheb	6,3	8,5	3,6	9,8	31	27,8	13,1
Tachov	6,4	8,6	3,9	10,8	30,8	27,7	11,9
Domažlice	6,3	8,4	3,7	9,2	30,5	27,7	14,1
Klatovy	5,9	8,2	3,5	9	29,7	28,1	15,6
Prachatice	6,2	9,4	3,9	10	31	28,4	11,2

Zdroj: www.crossborderdatabase.de

Tabulka 5: Obyvatelstvo dle věkových skupin ve vybraných zemských okresech Německa v roce 2008

Zemský okres	Zastoupení ve věkových skupinách v %						
	do 5	6-14	15 - 17	18 - 24	25 - 44	45 - 64	65 a více
Hof	4,3	8,8	3,5	7,1	24,1	28	24,1
Hof, Kreisfreie Stadt	4,4	7,9	3,1	8	24,8	27,8	23,9
Wunsiedel i.Fichtelgebirge	4,1	8,1	3,3	7,2	23,3	28,6	25,4
Tirschenreuth	4,5	9,6	3,8	8,2	25,1	27,5	21,3
Neustadt a. d. Waldnaab	4,9	10	3,9	8,6	26,4	27,2	18,9
Weiden i.d.OPf.	4,7	8,7	3,3	8,2	26,1	26,7	22,3
Schwandorf	5	9,5	3,7	8,3	26,8	27,3	19,5
Cham	4,9	9,4	3,6	8,4	26,6	27,6	19,4
Regen	4,7	8,9	3,5	8,2	26,1	28,6	20
Freyung-Grafenau	4,7	9,7	3,8	8,3	26	28,3	19,2

Zdroj: www.crossborderdatabase.de

5. Percepce a vliv schengenského prostoru v česko-bavorském pohraničí

5.1 Dotazníkové šetření

5.1.1 Charakteristika oslovených starostů

I když problémy obce řeší celé zastupitelstvo, zvláště na malých obcích nesou největší díl zodpovědnosti právě starostové, kdy jejich osobní schopnosti a dovednosti jsou mnohdy nejdůležitějším předpokladem dalšího rozvoje (Perlín 2000 in Kostič 2004). Proto byla první část dotazníku tvořena otázkami, které byly zaměřeny na profil respondentů, v našem případě starostů, popř. jejich zástupců. Na základě odpovědí v této první části byly vytvořeny kategorie, do kterých byly obce rozděleny, což umožnilo následující otázky analyzovat nejen z hlediska odpovědí jako takových, nýbrž i z hlediska příslušnosti obcí do určité kategorie (dle věku starostů, počtu obyvatel obce a její polohy na komunikaci (I. II. III. třídy nebo místní komunikaci)).

Jméno obce sloužilo jako jediný identifikační znak pro dotazník. Bez této odpovědi nelze dále s vyplněnými daty pracovat, protože by nebylo možné zařadit obec do patřičných kategorií. I když formulace otázky byla jasná, došlo u dvou případů k nevyplnění, což vedlo k jejich vyloučení z dalších analýz pro nemožnost identifikace. Další otázka byla zaměřena na věk respondentů, bylo možné použít otevřenou nebo uzavřenou odpověď. Každá z těchto forem má svá pro i proti. Otevřená dává respondentovi možnost napsat přesně svůj věk, kdežto uzavřená jej nutí přiklonit se k příslušnému intervalu. Nakonec byla zvolena druhá varianta. V tabulce 6 můžeme vidět, že největší zastoupení má věková kategorie 46–55 a 56–65. Tento trend se potvrzuje i z hlediska velikostní kategorie obcí, kde v tabulce 7 vidíme nejčetněji zastoupené kategorie.

Tabulka 6: Kategorie věku respondentů

Kategorie věku	Podíl v %
do 25	0,0
26–35	5,7
36–45	20,0
46–55	32,9
56–65	32,9
65 a více	8,6

Zdroj: vlastní šetření, 2010

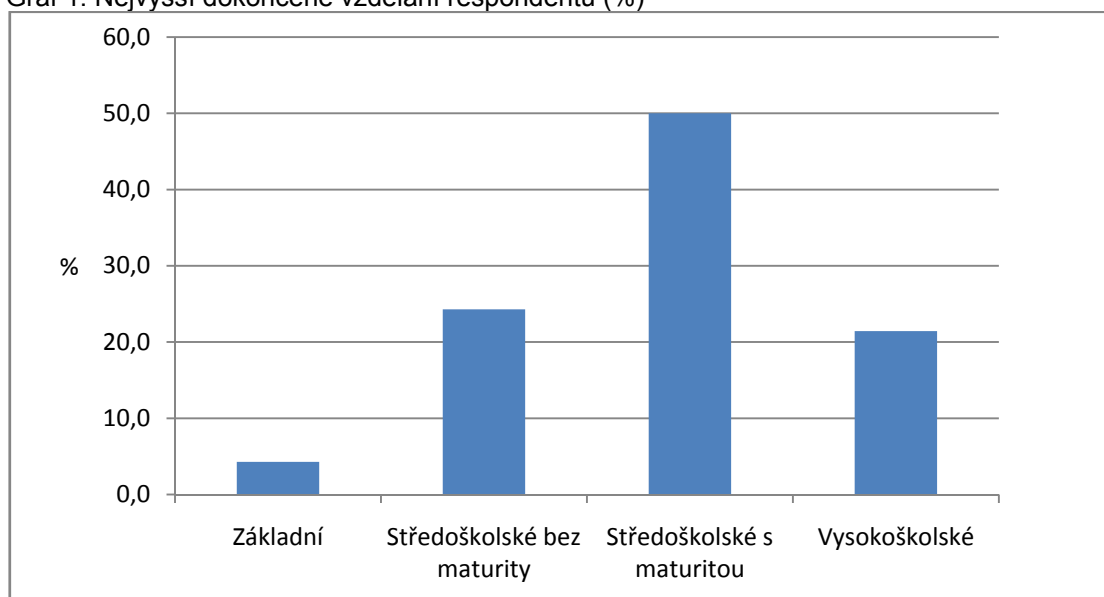
Tabulka 7: Četnost věkových kategorií dle velikostní kategorie obce

Velikostní kategorie obcí	Modus věkové kategorie
do 199	46–55
200–499	56–65
500–999	56–65
1000 a více	46–55
celkem	46–55

Zdroj: vlastní šetření, 2010

Dle výsledků voleb do obecních zastupitelstev v roce 2006, kdy 75 % všech zastupitelských křesel obsadili muži (www.czso.cz), se dalo předpokládat podobné procentuální zastoupení i za starosty, popř. jejich zástupce. Uvedená teze se naplnila na sto procent. Počet mužů ku počtu žen je tedy roven 75 : 25. S touto otázkou nebyl problém, respondenti na ni odpověděli ve všech případech. Vzdělanostní struktura se pohybuje v normálním rozložení (viz graf 1). Polovina oslovených starostů, popř. jejich zástupců má středoškolské vzdělání s maturitou. Pokud se ovšem zaměříme na velikostní strukturu obcí, vidíme, že u zástupců obcí s tisícem a více obyvateli je nejčastější vysokoškolské vzdělání (viz tabulka 8). Nejnižšího dokončeného vzdělání dosáhli pouze tři respondenti, nutno podotknout, že všichni pocházejí z obcí, které mají méně než 199 obyvatel.

Graf 1: Nejvyšší dokončené vzdělání respondentů (%)

Zdroj: vlastní šetření, 2010

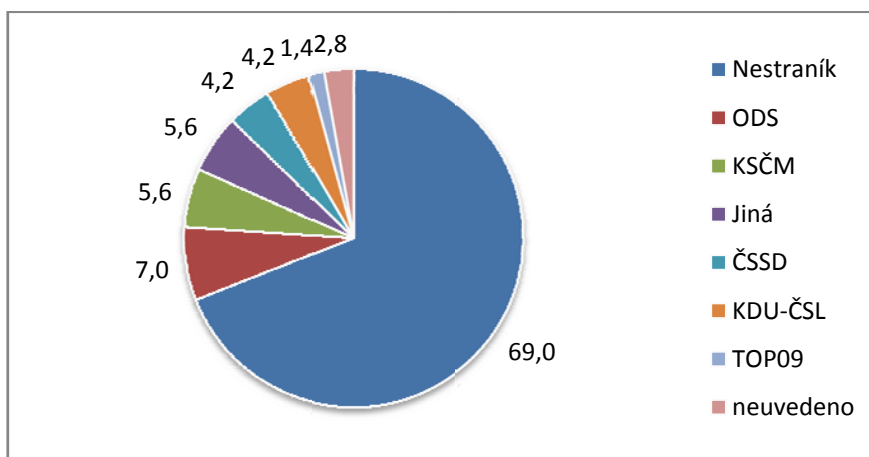
Tabulka 8: Četnost kategorie vzdělání dle velikostní kategorie obcí

Velikostní kategorie obcí	Modus kategorie vzdělání
do 199	středoškolské s maturitou
200–499	středoškolské s maturitou
500–999	středoškolské s maturitou
1000 a více	vysokoškolské
celkem	středoškolské s maturitou

Zdroj: vlastní šetření, 2010

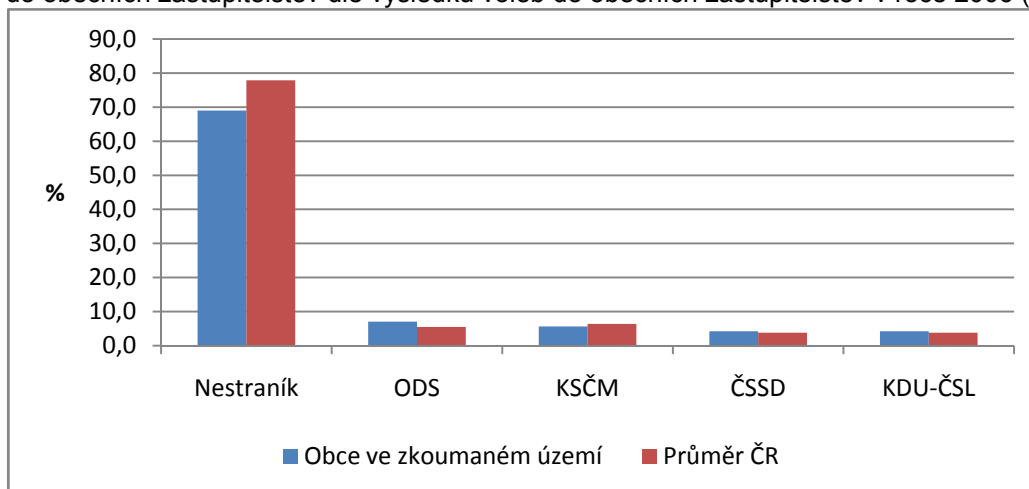
Otázka č. 5 se zabývá politickou příslušností respondentů (graf 3). Byla zařazena kvůli možné souvislosti mezi politickou a názorovou orientací a postojem k přeshraniční spolupráci. Bylo možné předpokládat, že valná většina starostů, popř. jejich zástupců bude spíše bez politické příslušnosti. Srovnání politické příslušnosti starostů ze zkoumaného území s celorepublikovými výsledky voleb do obecních zastupitelstev v roce 2006 poskytuje graf 4. Je tedy zřejmé, že z tohoto hlediska se oslovení respondenti výrazně neliší od republikového průměru. Možnosti, ze kterých starostové vybírali svoji politickou příslušnost, byly podrobeny určité korekci a nereflektují tak přesně skutečnost. To je dáno faktem, že v posledních volbách do obecních zastupitelstev vystupovalo více než 130 různých politických stran či hnutí. Vybrány byly pouze ty největší, popř. ty, jež reflektují momentální změny na soudobé politické scéně (např. TOP09). Pro respondenty, kteří se neidentifikovali s předloženým výběrem, byla nabídnuta možnost „jiné“. Téměř 70 % respondentů tvoří nestraníci. To znamená, že součet všech ostatních politických stran se přibližuje 30 %, přičemž jejich zastoupení je poměrně rovnoměrné, vyčnívá pouze ODS se 7 %.

Graf 3: Politická příslušnost respondentů (%)

Zdroj: vlastní šetření, 2010

Graf 4: Srovnání politické příslušnosti oslovených starostů (popř. jejich zástupců) s kandidáty do obecních zastupitelstev dle výsledků voleb do obecních zastupitelstev v roce 2006 (%)

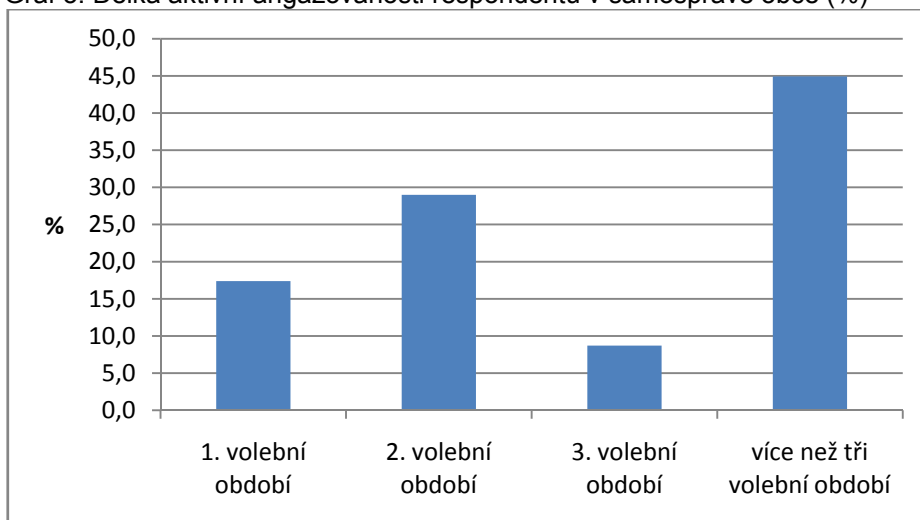
Zdroj: vlastní šetření, 2010; www.czso.cz

Řada rozhodnutí, které zastupitelstvo, rada či starosta činí, mají dlouhodobý dopad. Je nutná určitá názorová shoda mezi těmito komunálními politiky. Důležitým faktorem ovlivňujícím další rozvoj může být i časté střídání zastupitelů. Toto všechno může zapříčinit určité „zaseknutí“ či zpomalení nastavených trendů (Perlín 2000 in: Kostič 2004). Z těchto důvodů byla položena otázka, která má zmapovat délku působnosti respondentů, respektive jejich aktivní angažovanost v samosprávě obce (otázka č. 6).

Graf 5 jasně ukazuje, že pouze 17 % oslovených starostů, popř. jejich zástupců působí aktivně v komunální politice 1. volební období. Kdežto přes padesát procent dotázaných působí ve vedení obce více než tři volební období. To znamená, že více než polovina respondentů má delší než desetiletou praxi ve funkci (z nich 62 % zastupuje obce s méně než 500 obyvateli). Je možné tedy předpokládat, že mají zažitě určité odborné znalosti a dostatek zkušeností pro její výkon.

Graf 5: Délka aktivní angažovanosti respondentů v samosprávě obce (%)

Zdroj: vlastní šetření, 2010

Na základě těchto šesti otázek lze obecně charakterizovat respondenty, v našem případě starosty, popř. jejich zástupce v česko-bavorském pohraničí. Jedná se tedy zpravidla o muže ve starším produktivním věku (46–65 let) se středoškolským vzděláním. V komunální politice se pohybuje více než deset let, není příslušníkem žádné politické strany. Na základě zvolených kategorií z hlediska polohy a velikosti obce, můžeme vydedukovat jednoduché závěry. Na naší škále se jedná spíše o menší obec s 200–499 obyvateli a leží mimo hlavní dopravní tahy.

V další části budou detailně rozebrány otázky týkající se vlivu schengenského prostoru na vybrané obce a život v nich. Jelikož se jedná o změny, které se nebudou přímo dotýkat pouze tuzemských občanů, ale i obyvatel sousedního Německa, byly vybrané otázky z dotazníku přeloženy do němčiny a rozeslány starostům vybraných bavorských obcí (viz příloha 4). Je nutné mít na paměti, že vzorek německých starostů není tak rozsáhlý, což může snižovat jeho „reprezentativnost“. Jejich odpovědi proto nebyly analyzovány z pohledu určených kategorií, jako u odpovědí českých starostů.

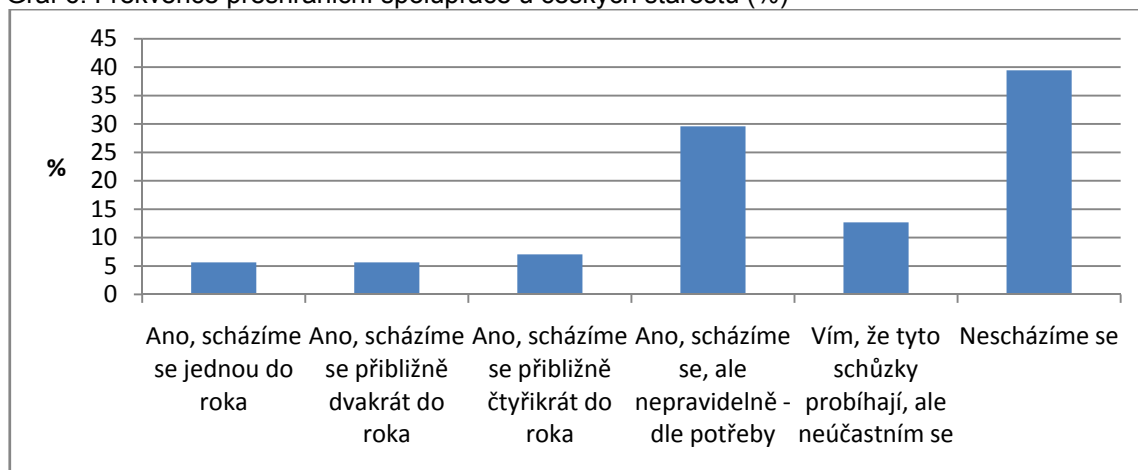
5.1.2 Vlivy schengenského prostoru na přeshraniční spolupráci

Jestliže záměrem práce je identifikovat změny související se vstupem ČR do schengenského prostoru, je nasnadě v první řadě zjistit, jestli obce přes hranici vůbec spolupracují. Existence samotné spolupráce však nezajišťuje její funkčnost. Můžeme předpokládat, že čím více se zástupci obcí budou mezi sebou scházet, tím by mohla být spolupráce efektivnější.

Jak je vidět z grafu 6 a 7, tato otázka byla položena na obou stranách hranice. Na první pohled jsou v odpovědích patrné markantní rozdíly. Co se týče českých starostů, takřka 40 % z nich konstatovalo, že se neschází se svými bavorskými kolegy. Zajímavé však je, že ani jeden z oslovených německých starostů takto negativně neodpověděl. Pokud je spolupráce efektivní, tak by měla reagovat na aktuální požadavky jejich aktérů. Pak by se dalo říci, že je flexibilní a odráží tak momentální potřeby všech zúčastněných. Za takovýto případ můžeme považovat označení: „Ano, scházíme se, ale nepravidelně – dle potřeby.“ Tehdy je poměr odpovědí 60 : 30 ve prospěch německých starostů. Lze tedy konstatovat, že aktivita není na obou stranách hranice stejná. Pokud analyzujeme odpovědi respondentů z hlediska námi zvolených kategorií, je možné pozorovat určité trendy. Co se týče věku, tak výrazněji vybočuje kategorie 65 a více, tito starostové se nescházejí nebo se takovýchto schůzek nechtějí účastnit. Stejný názor mají i všichni tři respondenti, kteří mají pouze základní vzdělání. Naopak žádný z těch, kteří mají vysokoškolské vzdělání, neoznačil odpověď „vím, že tyto schůzky probíhají, ale neúčastním se jich“.

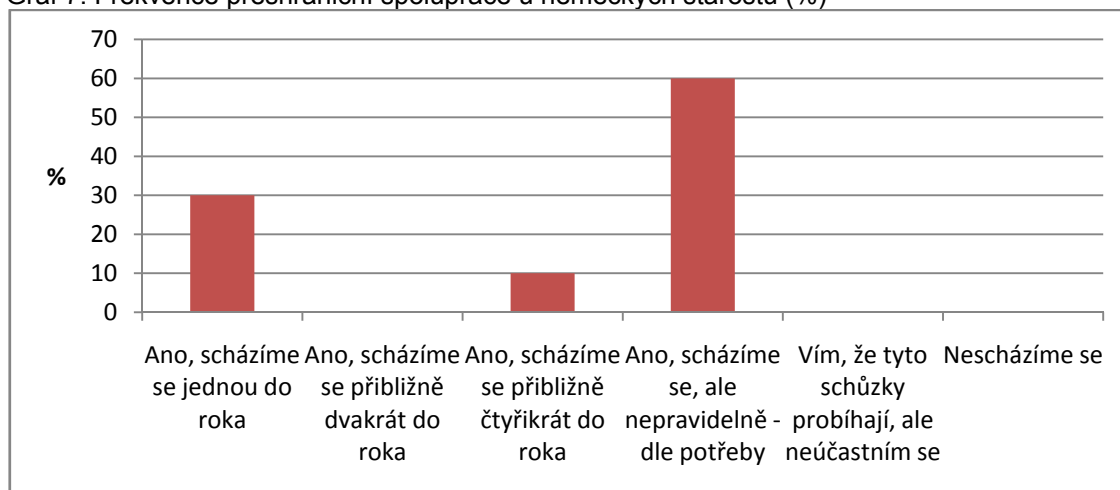
Za další faktory mající vliv na přeshraniční spolupráci lze označit polohu a počet obyvatel obce. Z tohoto pohledu pak nejvíce se svými zahraničními kolegy spolupracují větší obce (67 % z nich má více jak 1000 obyvatel), které leží na významnějších komunikacích (85 % z nich leží na silnici I. nebo II. třídy).

Graf 6: Frekvence přeshraniční spolupráce u českých starostů (%)

Zdroj: vlastní šetření, 2010

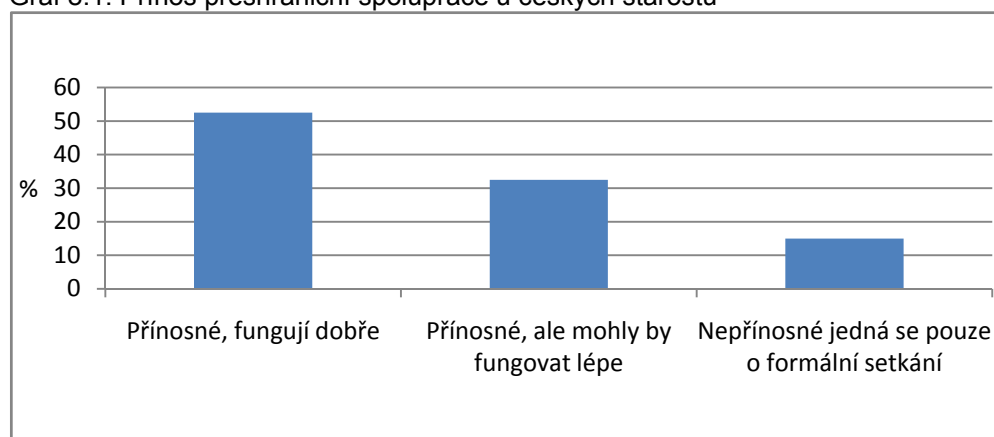
Graf 7: Frekvence přeshraniční spolupráce u německých starostů (%)

Zdroj: vlastní šetření, 2010

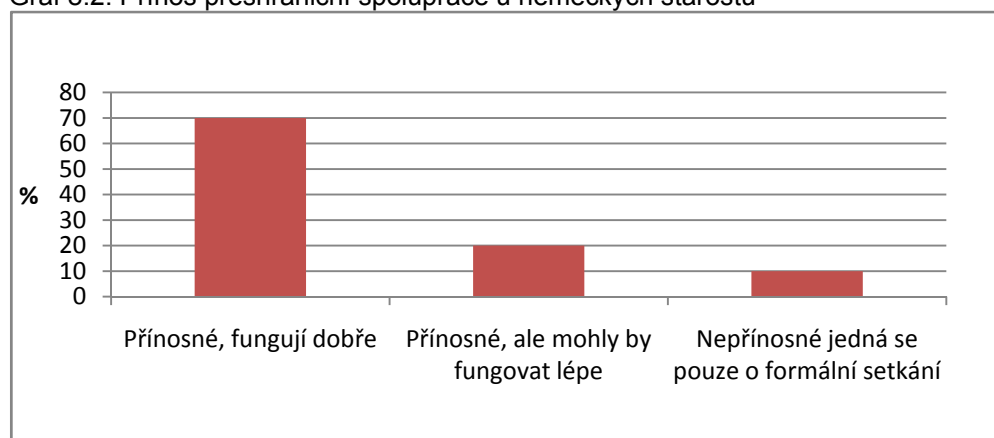
Přínosem schůzek se zabývala otázka č. 8. Odpovídali na ni pouze ti respondenti, kteří odpověděli kladně v předešlé otázce č. 7. Na německé straně to byli všichni, na české straně se zkoumaný vzorek snížil na 34 respondentů. Opět jsou zřejmé určité pozitivnější přístupy německých starostů, kdy 70 % z nich označilo schůzky jako přínosné. Na české straně takové „nadšení“ nepanovalo, stejný názor sdílelo pouze cca 50 % starostů (viz graf 8.1 a 8.2), jejichž obce byly následně rozděleny do dvou skupin, dle počtu obyvatel. Výsledkem bylo zjištění, že se starostové obcí nad 500 obyvatel ze 70 % vyjádřili kladně k probíhajícím schůzkám. Pět ze šesti starostů, kteří se vyjádřili o schůzkách jako o nepřínosných, pochází z obcí, které mají méně než 500 obyvatel a neleží přímo na žádné významné komunikaci (I., II. ani III. řádu). Jiné faktory na tuto odpověď neměly relevantní vliv.

Graf 8.1: Přínos přeshraniční spolupráce u českých starostů

Zdroj: vlastní šetření, 2010

Graf 8.2: Přínos přeshraniční spolupráce u německých starostů

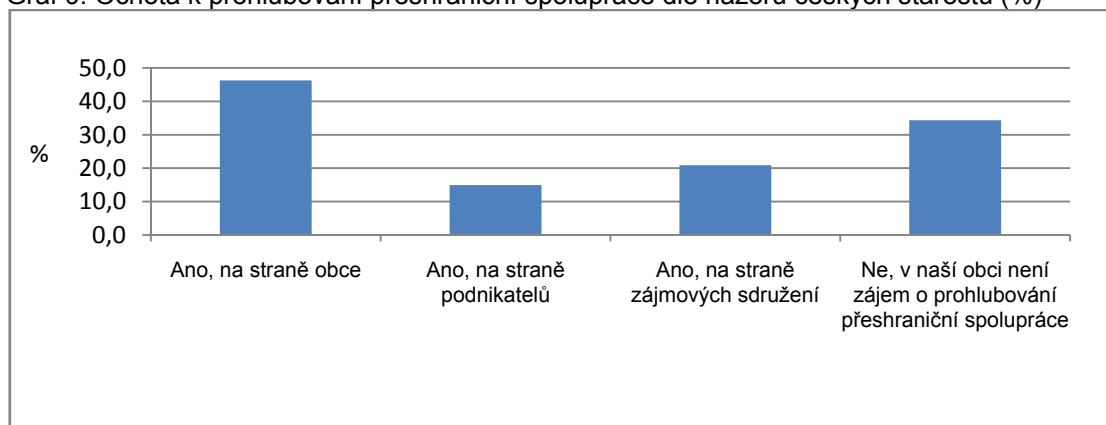

Zdroj: vlastní šetření, 2010

Otázka č. 9 si kladla za cíl zmapovat ochotu k rozvíjení přeshraniční spolupráce (graf 9 a 10). Opět pozorujeme na české straně více „negativní“ přístup. Pokud tuto odpověď zkoumáme ve vztahu s polohou a počtem obyvatel, sledujeme následující: Více než 65 % starostů, kteří uvedli, že v jejich obci není zájem o rozvoj přeshraniční spolupráce, pochází ze sídel, která neleží na žádné významnější komunikaci a současně 74 % z těchto obcí má méně než 500 obyvatel. Dle odpovědí německých respondentů je ve valné většině ochota ke spolupráci na straně obce. Jedná se o dosti odlišný přístup oproti českým starostům, jejichž odpovědi nebyly tak jednoznačné. Respektive často volili kombinaci nabízených možností, například rozvoj spolupráce na straně obce a na straně zájmových sdružení. To by mohlo znamenat, že členové takových to spolků cítí potřebu spolupracovat, komunikovat a předávat si své zkušenosti se svými německými

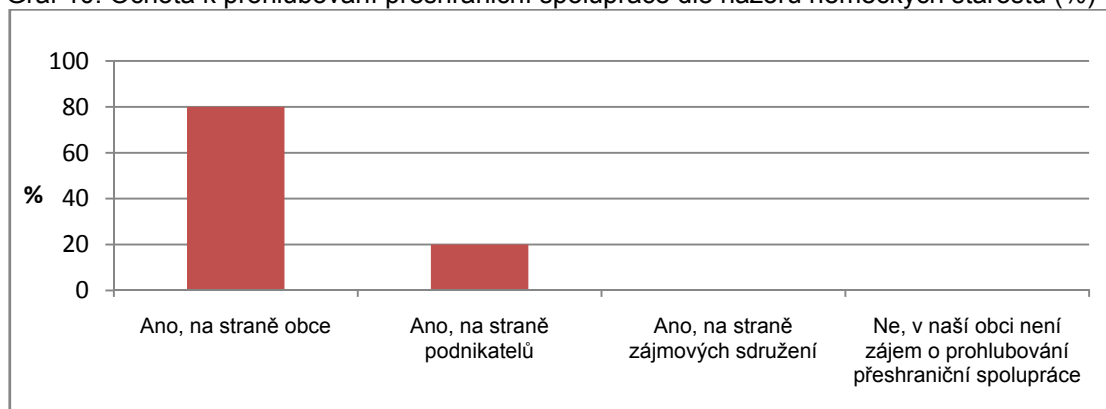
spoluobčany. Tento proces podle Torpa vede ke generování sociálního kapitálu (Torpe 2003). Pokud by docházelo k posilování těchto tendencí mohlo by to mít pozitivní dopad na rozvoj celé společnosti, jelikož se lidé prostřednictvím utváření „slabých“ vazeb naučí vnímat a respektovat vzájemné odlišnosti (Putnam 2000). Jako jeden z možných faktorů, jenž ovlivňoval odpovědi českých starostů, lze považovat i různorodou velikostní strukturu obcí. U malých obcí v českém pohraničí je pravděpodobnější, že starosta bude více znát místní obyvatele a jejich potřeby. Všichni čeští starostové, kteří se vyjádřili, že v jejich obci není ochota k rozvoji přeshraniční spolupráce, se zároveň neschází se svými bavorskými kolegy (viz ot. č. 7). To může znamenat jejich „pasivní“ postoj k přeshraniční spolupráci.

Graf 9: Ochota k prohlubování přeshraniční spolupráce dle názoru českých starostů (%)

Zdroj: vlastní šetření, 2010

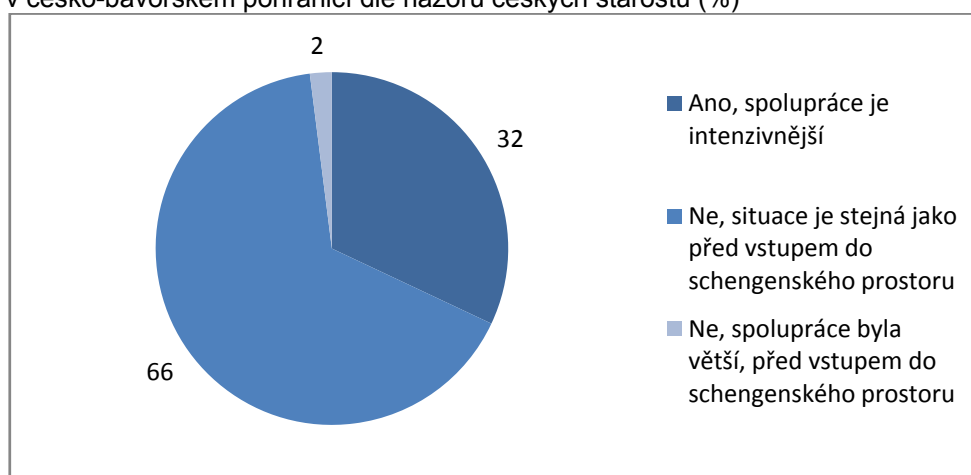
Graf 10: Ochota k prohlubování přeshraniční spolupráce dle názoru německých starostů (%)

Zdroj: vlastní šetření, 2010

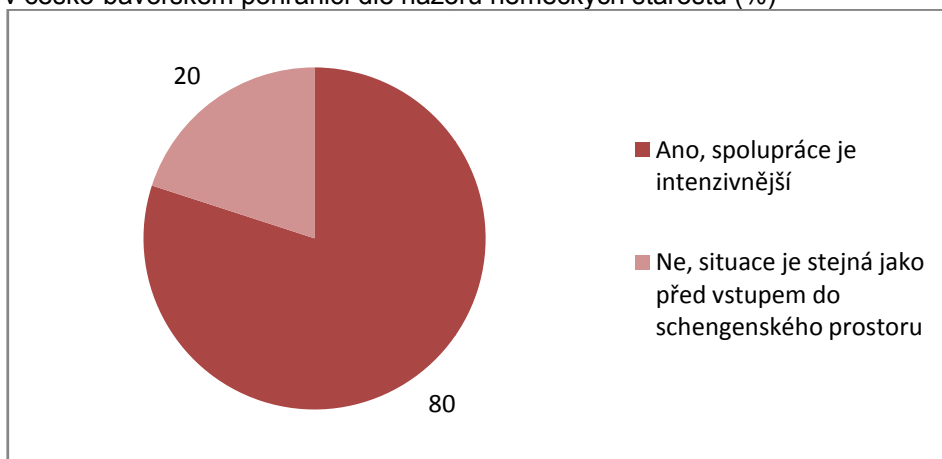
Zatímco němečtí starostové si pochvalují intenzitu spolupráce a dá se říct, že podstatná většina z nich cítí její nárůst po vstupu ČR do schengenského prostoru, u českých respondentů takto optimistické vnímání nevidíme. Více jak 65 % z nich se vyjádřilo, že necítí žádnou změnu (otázka č. 10). Otázkou tedy zůstává, kde hledat příčinu takovýchto rozdílných náhledů. Kupříkladu bezmála 70 % starostů, kteří označili, že spolupráce je intenzivnější, odpověděli taktéž kladně na otázku č. 7 (scházejí-li se se svými bavorskými kolegy). Z toho by se dalo usuzovat, že pokud nějaká forma spolupráce již existovala, tak vstup do schengenského prostoru způsobil její intenzifikaci. Tato tendence platí i u německých starostů, kteří hojně využívali možnosti otevřených odpovědí na konci dotazníku. V nich se zmiňovali o růstu spolupráce, respektive v navazování „družeb“ s vesnicemi v ČR, často však mimo pohraničí.

Graf 11: Vliv schengenského prostoru na rozvoj přeshraniční spolupráce mezi obcemi v česko-bavorském pohraničí dle názoru českých starostů (%)

Zdroj: vlastní šetření, 2010

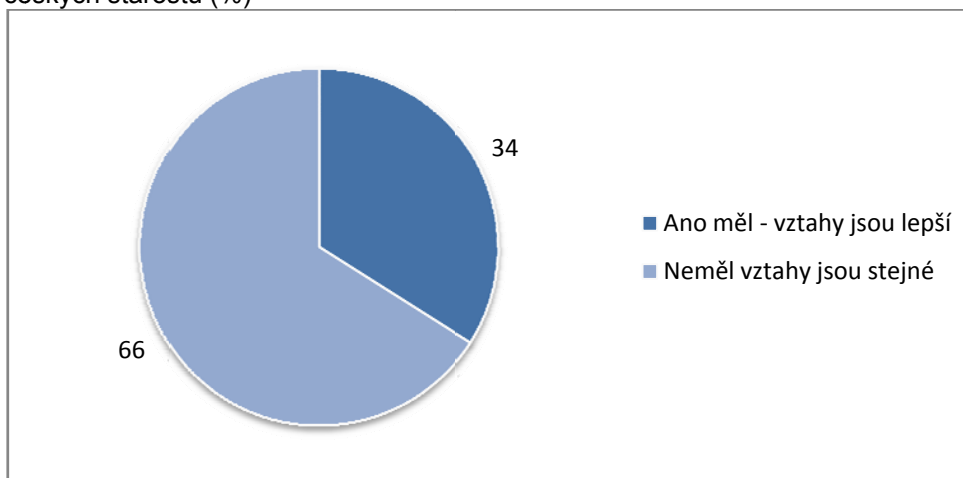
Graf 12: Vliv schengenského prostoru na rozvoj přeshraniční spolupráce mezi obcemi v česko-bavorském pohraničí dle názoru německých starostů (%)

Zdroj: vlastní šetření, 2010

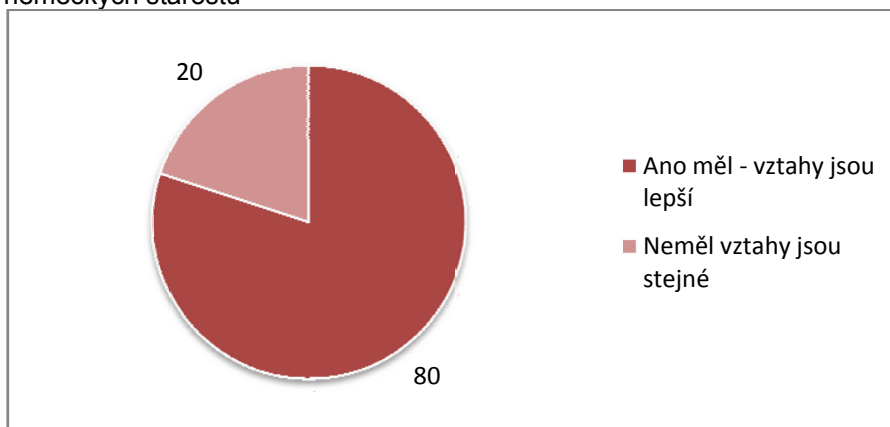
Srovnáme-li názor respondentů na rozvoj sousedských vztahů po vstupu ČR do „Schengenu“ (viz otázka č. 11) vidíme opět pozitivnější přístupy u německých starostů (Graf 13,14). Odpovědi jak německých tak českých starostů jsou velice podobné jako u otázky č. 10 (nepomohl vstup do schengenského prostoru rozvoji spolupráce mezi obcemi...?). Je tedy možné, že zde působil tzv. haló efekt, který vzniká, kladou-li se v dotazníku za sebou otázky s příbuznou tematikou. Respondent má pak tendence odpovídat podobně. Disman proto doporučuje rozmístit otázky tak, aby nebyly vedle sebe (Disman 2007). Takto bylo postupováno, avšak efekt se přesto dostavil.

Graf 13: Rozvoj sousedských vztahů po vstupu ČR do schengenského prostoru dle názoru českých starostů (%)

Zdroj: vlastní šetření, 2010

Graf 13: Rozvoj sousedských vztahů po vstupu ČR do schengenského prostoru dle názoru německých starostů

Zdroj: vlastní šetření, 2010

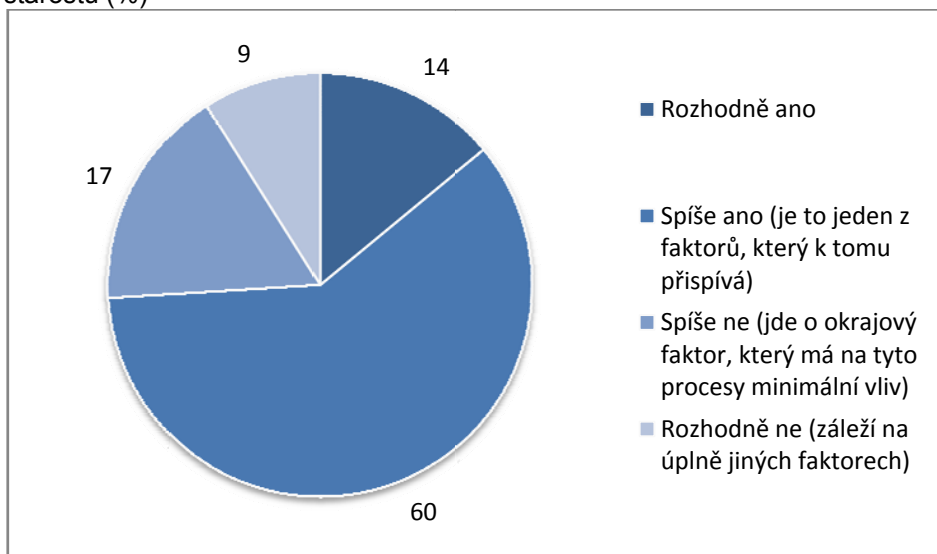
Existuje mnoho příkladů, kdy dobrá dopravní dostupnost působila pozitivně na rozvoj přeshraniční spolupráce (Matthiessen 2000, Lamour 2008). Na druhou stranu nelze věřit na její „všemocnost“ (viz kapitola 3.3). Hlavním účelem otázky č. 12 (graf 15) bylo popsat míru vnímání důležitosti dopravy jako faktoru, který má vliv na rozvoj přeshraniční spolupráce.

Možnost „Rozhodně ano“ označilo 14 % respondentů, z nich 1) 70 % žije v obcích, které leží pouze na místní komunikaci. 2) 65 % obcí má více než 500 obyvatel. Tudíž se lze domnívat, že větší obce, díky své poloze na komunikaci nižšího řádu vidí právě onu dopravní dostupnost jako brzdu svého rozvoje. S odpovědí „Rozhodně ano“ a „Spíše ano“ souhlasí téměř tři čtvrtiny dotázaných starostů. Za zmínku také stojí, že téměř 70 % všech respondentů, jejichž obec leží mimo hlavní dopravní tahy, rovněž označilo „rozhodně ano“ popř. „spíše ano“.

Tato otázka byla položena i německým starostům a jejich odpovědi byly dosti podobné. Tři čtvrtiny z nich si rovněž označilo odpověď „rozhodně ano“ popř. „spíše ano“.

Graf 15: Vliv zrychleného dopravního spojení na přeshraniční spolupráci dle názoru českých starostů (%)

Zdroj: vlastní šetření, 2010

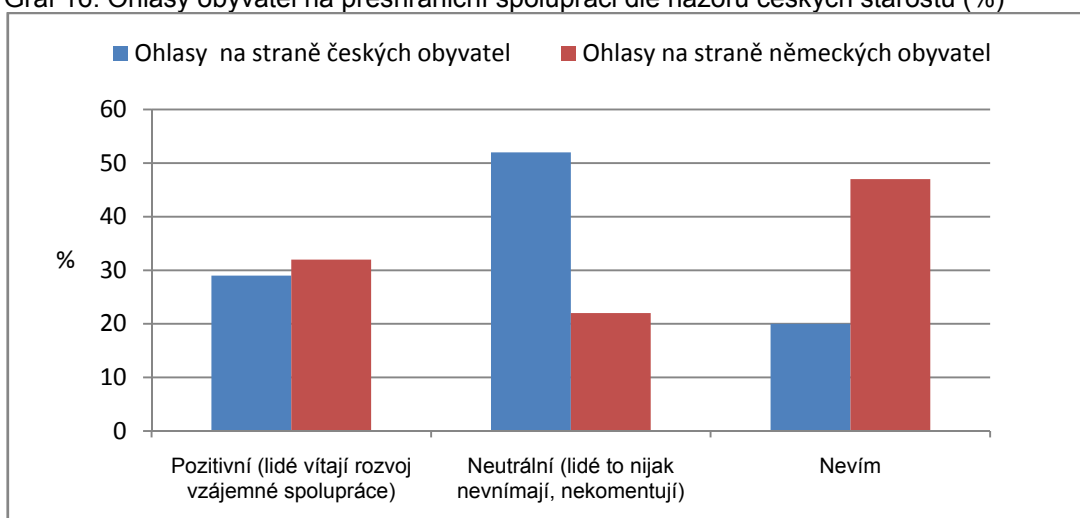
Vnímáním, respektive ohlasy obyvatel na česko-německou spolupráci, se zabývá otázka č. 13 (odpovědi českých starostů) a č. 14 (odpovědi německých starostů). Nejprve budou rozebrány odpovědi českých starostů. Dobré je, že žádný z nich se nesetkal s negativními reakcemi na přeshraniční spolupráci. V tomto směru se však dostáváme do rozporu s tvrzením Zicha (2001), který upozorňuje na stále existující negativní názory na rostoucí spolupráci mezi Čechy a Němci z řad starší generace českých občanů, což je dáno historickými zkušenostmi, které přetrvávají v lidech z dob 2. světové války.

Pokud bychom sečetli odpovědi „neutrální“ a „nevím“, dosáhlo by se zhruba 70 %, to by bylo možné dát do souvislosti s otázkou č. 10 (napomohl vstup do schengenského prostoru rozvoji spolupráce mezi obcemi), kdy zhruba 70 % odpovědí bylo podobného neutrálního rázu, totiž, že situace je „stejná“.

Lze také konstatovat, že na tuto otázku může působit i poloha, kdy přes 80 % starostů, jejichž obec se nachází „pouze“ na místní komunikaci, odpovědělo rovněž neutrálně nebo „nevím“. Jiné faktory, které by měly patřičný vliv, nebyly nalezeny. Také stojí za povšimnutí, že žádný ze starostů, který odpověděl, že lidé vnímají kladně rozvoj spolupráce, neoznačil v otázce č. 9 (je ve vaší obci ochota k rozvoji přeshraniční spolupráce), že v jejich obci není ochota k prohlubování přeshraniční spolupráce. Lze tedy vyslovit předpoklad, že vnímají-li obyvatelé kladně rozvoj přeshraniční spolupráce, je i zájem k jejímu prohlubování.

Pro srovnání, a do jisté míry i pro značně generalizované zmapování povědomí o sousedech, byla otázka formulována i ve smyslu, jaké signály mají starostové na spolupráci od německých občanů. Dalo se očekávat, že bude převažuje odpověď „nevím“. Za zmínku stojí, že pozitivněji je podle respondentů vnímána spolupráce spíše na německé straně. U „pozitivních“ odpovědí dochází k určitému souladu, kdy 80 % z těch, kteří odpověděli, že čeští spoluobčané vítají rozvoj spolupráce, označili stejnou odpověď i u německých obyvatel.

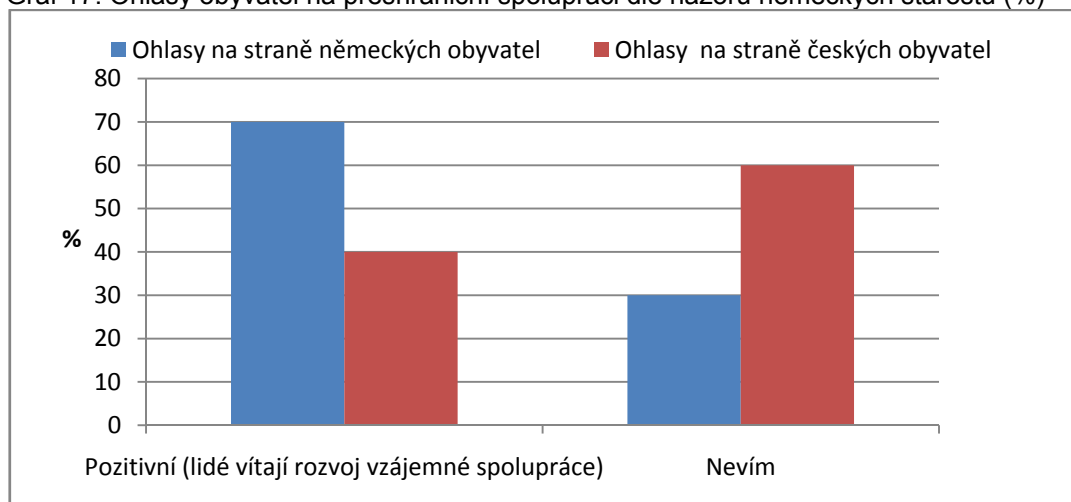
Graf 16: Ohlasy obyvatel na přeshraniční spolupráci dle názoru českých starostů (%)

Zdroj: vlastní šetření, 2010

Na stejnou otázku odpovídali i němečtí starostové. Ti však využili jen dvě možnosti. U formulací typu „nevím“ se němečtí respondenti příliš neliší od těch českých. Rozdíl nastal, jestliže byla označena „pozitivní“ odpověď. Z grafu 16 a 17 je zřejmé, že bavorští občané (dle názorů starostů jejich obcí) více vítají rozvoj spolupráce než ti čeští.

Graf 17: Ohlasy obyvatel na přeshraniční spolupráci dle názoru německých starostů (%)

Zdroj: vlastní šetření, 2010

5.1.3 Percepce schengenského prostoru obyvateli

5.1.3.1 Obavy související se vstupem České republiky do schengenského prostoru

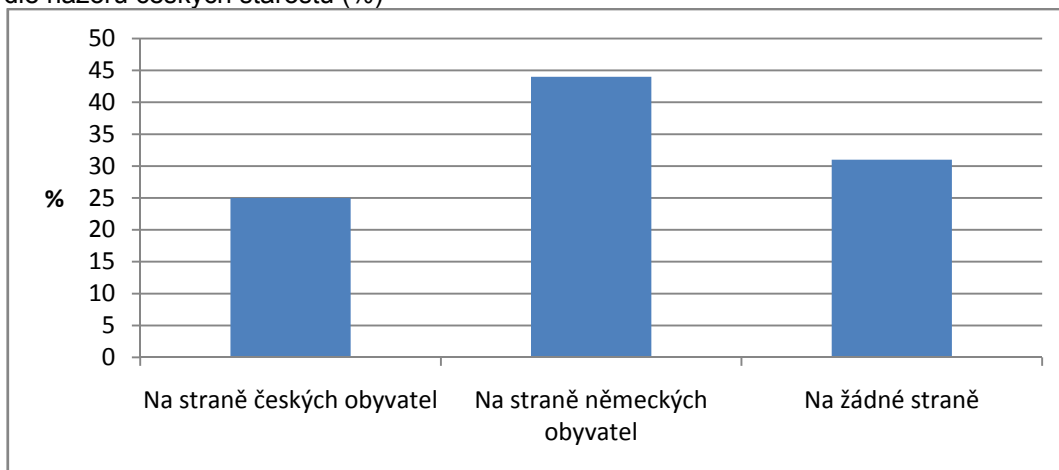
Otázka č. 15 se soustředila na obavy, které měli místní obyvatelé ze vstupu ČR do schengenského prostoru. Respondenti byli opět jak němečtí, tak čeští starostové. Jejich úkolem bylo zhodnotit, jestli si byli vědomi existence takovýchto obav mezi obyvateli a to jak ve své obci, tak v obcích za hranicemi.

5.1.3.1.2 Obavy z růstu kriminality

Graf 18 ilustruje obavy obyvatel z růstu kriminality, respondenti v tomto případě byli čeští starostové. Pokud se přiklonili k odpovědi „na žádné straně“ (zhruba třetina z nich), dá se předpokládat, že si nejsou vědomi této obavy. Zkušenosti z okolních států ukazují, že strach z růstu kriminality před vstupem země do schengenského prostoru byl pozorován u více států (viz kapitola 3.5). Pouze 25 % starostů cítilo obavy u českých obyvatel z rizika růstu kriminality. Zajímavé však je, že 44 % respondentů mělo povědomí o jakýchsi obavách na německé straně. Je těžké posoudit, v čem je podstata takovéhoho vnímání. Nabízí se domněnka, že příčina může být v působení medií, která často uveřejňovala podobné obavy. Je ovšem také dost možné, že starostové skutečně věděli o takovýchto náladách v Bavorsku, což potvrzují odpovědi německých starostů. Všichni se shodli

na tom, že obavy z růstu kriminality pociťovali pouze u svých spoluobčanů v Bavorsku. Nikdo z nich nezaznačil, že by si byl vědom této obavy na české straně.

Graf 18: Obavy z růstu kriminality v souvislosti se vstupem ČR do schengenského prostoru dle názoru českých starostů (%)

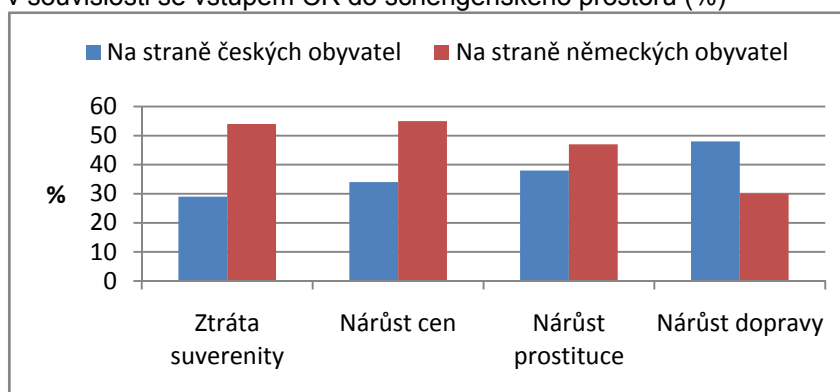
Zdroj: vlastní šetření, 2010

5.1.3.1.2 Obavy z růstu cen, ztráty suverenity, nárůstu prostituce

Zbývající tři podotázky byly vyhodnocovány najednou, jelikož ve všech případech se stalo, že více jak polovina respondentů naznačila, že se nesečkali s obavami ani u Čechů ani u Němců. Graf 19 nabízí porovnání názoru zbytku starostů, kteří vnímali tyto obavy mezi obyvateli. Jak je vidět, největší obavy měli obyvatelé svých obcí z nárůstu automobilové dopravy a nárůstu prostituce. Za povšimnutí však stojí, že u českých starostů převládal pocit, že němečtí občané se bojí ztráty suverenity a nárůstu cen.

Tato otázka byla také položena bavorským starostům, jejich odpovědi byly ještě jednoznačnější. Dle jejich názoru se ani Češi ani Němci nebáli ani růstu cen ani ztráty suverenity a ani nárůstu prostituce. Jediný rozdíl nastal u problematiky dopravy, kdy polovina oslovených starostů si byla vědoma existence takovýchto obav a to mezi obyvateli na obou stranách hranice.

Graf 19: Názory českých starostů na vnímání obav obyvatelů v česko-bavorském pohraničí v souvislosti se vstupem ČR do schengenského prostoru (%)

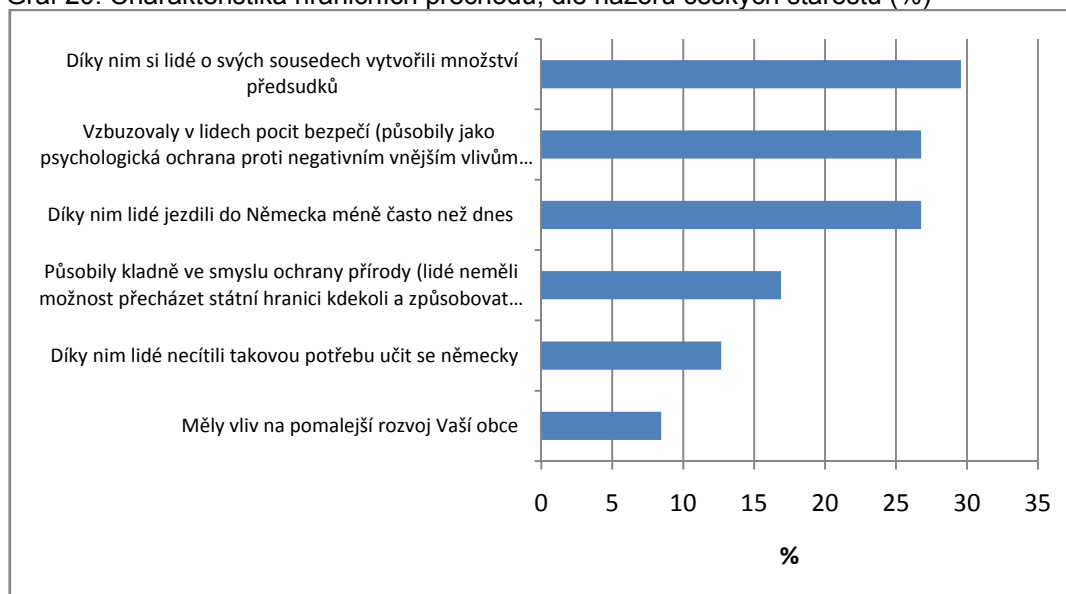
Zdroj: vlastní šetření, 2010

Vnímáním hranic se zabývala otázka č. 16 (graf 20). Respondenti byli pouze čeští starostové. Hlavním cílem bylo ukázat, co pro obyvatele pohraničí znamenala faktická existence hraničních přechodů. Respondentům byla dána možnost označit odpověď, která nejlépe vystihuje situaci.

Téměř třetina dotázaných označila, že díky existenci hraničních kontrol si lidé o svých německých sousedech vytvořili množství předsudků. Z toho lze usuzovat, že si lidé nebyli tak blízcí a působil zde spíše efekt odcizení (Martinez 1994). Pro téměř třetinu starostů zajišťovaly hraniční kontroly pocit bezpečí. Zhruba stejný počet respondentů se vyjádřil stejně v otázce č. 15 (obavy z růstu kriminality). V tomto smyslu tedy převládá pojetí hranice, jako ochrany před negativními jevy (Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004). Je rovněž možné, že u místních obyvatel panovala jakási obava z „neznáma“, hranice měla podle nich ochrannou funkci a bránila pronikání různých patologických jevů. Strachem z podobného vývoje trpěli i Dánové a Švédové v oblasti Öresund (viz kapitola 3.3) Existence hraničních kontrol měla vliv také na dojížděku, respektive na její frekvenci, kdy opět necelá čtvrtina dotázaných zaznamenala, že lidé jezdili do Německa méně často než nyní. Poměrně překvapivé je, že 17 % starostů vnímá jako problém volný pohyb osob, který může mít negativní dopad na ochranu přírody. Lze tedy usuzovat, že vstup do schengenského prostoru jim mohl přinést problémy s neorganizovaným pohybem turistů nebo jiných návštěvníků (Baxa 2007, Marada 2007).

Pouze 8 % respondentů si myslí, že hranice ovlivnila rozvoj jejich obce, což ovšem popírá chápání hranice jako bariéry rozvoje území a společnosti (Dočkal 2004; Halás 2002; Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004).

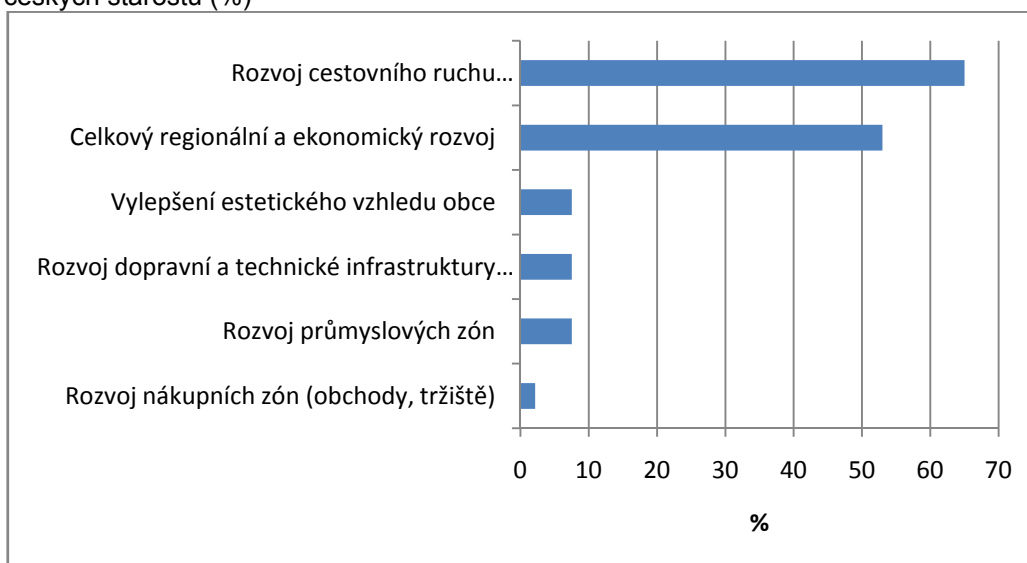
Graf 20: Charakteristika hraničních přechodů, dle názoru českých starostů (%)

Zdroj: vlastní šetření, 2010

V kapitole 3.4 byl vyřčen předpoklad, že Česká republika by mohla těžit ze své polohy „uvnitř“ schengenského prostoru, zejména pak v souvislosti s rozvojem cestovního ruchu. Respondenti (pouze čeští starostové) v otázce č.17 tuto tezi podpořili, a téměř dvě třetiny z nich vidí souvislost mezi vstupem ČR do „Schengenu“ a rozvojem cestovního ruchu ve své obci (graf 21). Pro 53 % dotázaných znamenal vstup i celkový ekonomický a regionální rozvoj jejich obce. Přitom v předešlé otázce (č.16) pouze 8 % respondentů označilo, že dle jejich názoru měly hraniční přechody vliv na pomalejší rozvoj jejich obce. Lze tedy říct, že pro tyto starosty neznamela uzavřenost hranic „brzdu“ rozvoje jejich obce, nicméně až v souvislosti s jejich otevřením si všimli toho faktického přínosu (Dočkal 2004; Halás 2002; Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004, kteří vidí souvislost mezi mírou otevřenosti hranic a socioekonomickým a kulturním vývojem regionů).

Graf 21: Schengenský prostor a jeho vliv na rozvoj následujících aktivit a činností, dle názoru českých starostů (%)

Zdroj: vlastní šetření, 2010

V závěru dotazníku byl dán prostor na vyjádření vlastního názoru či vztahu k schengenskému prostoru. Této možnosti využilo přibližně 20 % respondentů. Zhruba třetina z nich napsala, že jejich obec je příliš malá, zatížena existenčními starostmi, takže tematika schengenského prostoru pro ně není momentálně tak důležitá. Uvědomovali si svoji dobrou geografickou polohu, kdy by mohli těžit zejména z turistického ruchu, avšak nedostatek finančních prostředků jim nedovoluje, aby se stali pro tyto návštěvníky atraktivními. Z negativních vlivů, které přinesl vstup České republiky do schengenského prostoru, si všímali hlavně zvýšené dopravní zátěže, konkrétně si stěžovali na nárůst kamionové dopravy, na kterou nebyli zvyklí. Objevily se i dva názory, které popisovaly nepřilíš vybíravé postupy německé policie při provádění namátkových kontrol českých řidičů na jejich území. Pozitivně byl vnímán hlavně rozvoj cestovního ruchu a zejména pak cyklistiky. Pro část z nich je to možnost zviditelnit svoji obec a vytěžit maximum ze zachovalé přírody, která je lákadlem pro potenciální návštěvníky. Mnozí z nich podotýkají, že je v těchto záměrech brzdí nedostatečná jazyková vybavenost. Asi nejoptimističtější postřehy měli dva starostové, které bych si dovolil citovat a jejich myšlenkami tak zakončil tuto praktickou část předkládané diplomové práce.

„Jednalo se o symbol. Poslední odstranění hranic. Sousedé nás začali opravdu brát jako součást EU. Stali jsme se rovnocennými partnery.“

obec Poběžovice

RNDr. Karel Špaček, starosta

„Pocit sebevědomí a rovnocennosti s vyspělou Evropou. Schengenský prostor pomáhá překonávat důsledky války. Vimperk byl sazažen odsunem Němců.“

město Vimperk

Mgr. Pavel Dvořák, starosta

5.2. Řízené rozhovory

Řízené rozhovory byly prováděny v SORP Domažlice. Na základě již diskutovaných postupů bylo vybráno sedm obcí, ve kterých byl výzkum proveden (viz příloha VII). V tabulce 9 jsou vidět jejich charakteristiky. Jedná se tedy o poměrně heterogenní vzorek. A to jak z hlediska počtu obyvatel, rozlohy, tak hustoty zalidnění. Vhodné by bylo oslovit i starosty, jejichž obec leží na komunikaci vyšších řádů. Tento záměr však nebylo možné provést, neboť představitelé takovýchto obcí nebyli ochotni zúčastnit se řízeného rozhovoru. Při té příležitosti byly provedeny řízené rozhovory i mezi místními obyvateli.

Následující kapitola bude tedy vyjadřovat názory 7 starostů a 15 tamních obyvatel.

Jak už bylo řečeno, diskuze byla vedena formou řízeného rozhovoru. Starostům byl dán poměrně velký prostor, aby se vyjádřili k schengenskému prostoru ve vztahu k jejich obci. Poté byly jejich postřehy dále rozvíjeny při diskuzi s místními obyvateli. Odpovědi všech respondentů lze velice hrubě rozdělit na pozitivní a negativní. Avšak pro větší přehlednost budou ještě rozčleněny do několika tematických celků. Při jednotlivých rozhovorech se často naráželo na témata, na kterých se shodlo více starostů. Proto byl zvolen postup, kdy se jejich odpovědi vyhodnocovaly na základě diskutovaných tematických celků a ne pro každou obec zvlášť.

Tabulka 9. Charakteristiky obcí, ve kterých byl proveden řízený rozhovor

Obec, ve které byl proveden řízený rozhovor	Počet bydlících obyvatel k 31.12. 2009	Rozloha obce v km ²	Hustota zalidnění osoba/ km ²
Bělá nad Radbuzou	1 874	83,3	21,9
Drahotín	151	8,9	19,9
Hostouň	1 373	38,5	34,0
Otov	93	7,9	12,0
Postřekov	1 136	18,9	59,5
Rybník	188	36,5	5,0
Trhanov	559	2,3	247,8
Zahořany	918	21,1	43,3

Zdroj: Vlastní výzkum, 2010; www.czso.cz

5.2.1 Pozitivní ohlasy na členství České republiky v schengenském prostoru

A) Doprava

Z hlediska dopravy, byl samozřejmě nejvíce vítán fakt, že už není nutné jezdit do sousedního Německa pouze přes hraniční přechody. Starostové se shodli na tom, že složité objíždění, které mnohdy znamenalo mnohakilometrové zajíždky, odrazovalo místní obyvatele od cest do Německa. Nyní, kdy je možné přejet hranici kdekoli, je pro místní cestování za hranice daleko snazší. Zvláště pak v poslední době využívají blízkosti bavorských obchodů, kdy zejména potraviny jsou levnější než v tuzemských prodejnách. Kupříkladu starosta obce Trhanov řekl: „Pro místní obyvatele je jednodušší jezdit za nákupy a službami do Německa než do Domažlic.“ Toto potvrdili i místní občané, kteří spolu se zrušenými hraničními kontrolami spojovali nejen svoje častější vyjíždky do sousedního Bavorska, ale i zvýšený zájem o tamější dění. Hlavně opět v souvislosti s nakupováním, kdy více sledují nabídku služeb a produktů. Místní občané hovořili o výhodách schengenského prostoru i v souvislosti s cykloturistikou, kdy mnozí z nich preferují upravenější cyklotrasy nebo cyklostezky v sousedním Německu.

B) Osobní kontakty

Námi zkoumané území patří do oblasti dosídlovaného pohraničí. S relikty dokazujícími tuto minulost se můžeme setkat například na místních hřbitovech, které jsou typické množstvím německých náhrobků. Dále pak řada místních názvů je jak v češtině, tak v němčině. Právě dvojjazyčné pojmenování bývá zejména u staršího obyvatelstva více zažito.

Po druhé světové válce a v důsledku pozdějšího vývoje byly veškeré přeshraniční vztahy přerušeny. Starosta Bělé pod Radbuzou podotkl: „V devadesátých letech docházelo k postupnému znovuobjevování těchto oblastí ze strany německého obyvatelstva.“ Tento trend byl potvrzen i v provedených řízených rozhovorech s místními obyvateli. V souvislosti s tímto vývojem vyšla na povrch pracovní hypotéza, podle které by dalším (i když podstatně menším) mezníkem ve

vývoji vztahů byl právě vstup do schengenského prostoru. Při diskuzi na toto téma se místní obyvatelé shodli na tom, že se častěji než dříve (rozuměno před vstupem do scheng.pr.) setkávají s postaršími německými turisty, kteří pořádají své srazy v okolních vesnicích. To potvrdila i starostka Hostouně, která zdůrazňovala: „Je vidět nejen vyšší četnost těchto hromadných setkání, ale i častější návštěvy málo početných skupinek německých důchodců, kteří jezdí na „nedělní“ výlety.“ Také poukázala na to, že ví o případech, kdy tito lidé navazují opět kontakty se starousedlíky a jejich prostřednictvím vznikají nové přátelské vztahy mezi jejich dětmi. Na základě těchto rozhovorů se dá říci, že vstup do schengenského prostoru je jeden z faktorů, který může zapříčinit rozvoj a zlepšování již navázaných sousedských vztahů, neboť vzájemné návštěvy mohou být čtenější a spontánnější, což je dáno lepší dostupností, která je méně časově náročná.

C) Symbolika

Při dotazu na schengenský prostor většina místních občanů reagovala spíše smířlivě. Nepřevládali u nich pocity euforie, spíše jej brali jako fakt. Při delším rozhovoru bylo zřejmé, že věděli, že tento okamžik nastane a brali jej jako pozitivní přínos. Naučili se využívat jeho výhody a poukazují na určitá úskalí, které jim vstup přinesl. Pokud byli ovšem tázaní, jestli ve zrušení hraničních kontrol vidí něco symbolického a jestli mají pocit, že budou vnímání jako „plnohodnotní Evropané“, drtivá většina z nich tyto pocity nesdílela. Při diskuzích se starosty byla situace odlišná. Někteří z nich se zmiňovali, že při jednáních s bavorskými kolegy je cítit zlepšení ve vztazích, kdy vstup do schengenského prostoru znamenal určité vylepšení jejich výchozí pozice.

5.2.2 Negativní ohlasy na členství České republiky v schengenském prostoru

A) Doprava

Největší negativum, o kterém většina obyvatel mluví, souvisí s právě s dopravou. Týká se to zejména menších obcí, jejichž obyvatelé byli zvyklí na nízkou intenzitu provozu. Téměř se neselekávali s tranzitní kamionovou dopravou. To potvrdil například starosta obce Rybník, která sice neleží na žádném hlavním dopravním tahu, ale i přesto pociťuje problémy související s rostoucí dopravní zátěží. Vysvětluje to takto: „Katastr naší obce se nachází poblíž hranic a pro některé řidiče je výhodnější využívat komunikace nižších řádů a zkracovat si tak cestu.“ S tímto problémem souvisí i jeden zajímavý postřeh, na který upozornila starostka obce Drahotín. Říká, že: „Část obyvatel trpí jistou „frustrací“, protože pociťují zvýšenou dopravní zátěž v okolí svých domů a zároveň vědí, že jde o turisty, kteří pouze projíždí dále do jiných turistických center.“ Tato skutečnost samozřejmě vyplývá z toho, že jejich obec nemá turistům co nabídnout a stává se z ní jen místo, kde není proč zastavit. Dochází tak k paradoxní situaci, kdy tyto malé vesnice mají potenciál pramenící s dobrou lokalizací a blízkostí poměrně bohatých sousedů, ale hlavně díky nedostatku financí nejsou schopny nabídnout nic, čím by zájem možných návštěvníků přilákaly.

B) Byrokracie

Byrokracií se v tomto případě myslí přístup německých policistů. V médiích se čas od času objevovaly zprávy, že čeští řidiči jsou „omezováni“ právě německými policisty. Hlavně ve smyslu provádění častých a zevrubných kontrol po přejetí státní hranice. Oslovení místní lidé se v podstatě shodli na tom, že o těchto problémech vědí, ale že jsou už ve větší míře zažehnány. I když se našli i tací, kteří se s těmito praktikami setkali osobně a díky nim omezili své jízdy do Německa na minimum.

Provedené řízené rozhovory byly určitě přínosné a inspirativní. V každé obci byl nejdříve proveden řízený rozhovor se starostou a v zápětí s obyvateli obce, kteří byli náhodně vybráni. V tomto bodě je na místě určitá opatrnost při následné interpretaci závěrů, jelikož takovýto náhodný vzorek může způsobit zkreslení. Nelze totiž předem zaručit, že dotazovaní budou mít všichni stejné povědomí o dané problematice (Disman 2007). Nestalo se však, že by kdokoli z místních občanů nevěděl o zrušených hraničních kontrolách.

Místní obyvatelé vnímají vstup do schengenského prostoru většinou pozitivně. Z řízených rozhovorů vyplývá, že největší přínos vidí v možnosti přejíždět hranici kdekoli, což jim ušetří čas. Tuto výhodu využívají zejména při nákupech v Bavorsku. Negativně hodnotí zvýšenou dopravní zátěž. Starostové zdůrazňovali mimo jiné i určitý posun ve vztazích se svými bavorskými kolegy.

6. Závěr

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl identifikovat změny v česko-bavorském pohraničí, které souvisejí se vstupem české republiky do schengenského prostoru. Důraz byl kladen na subjektivní hodnocení a vnímání těchto procesů, k čemuž byly použity názory a postoje místních obyvatel. Předpokládané vlivy schengenského prostoru byly rozděleny do tematických oblastí (přeshraniční kontakty, doprava, příhraniční obchod a cestovní ruch, bezpečnost). Z každé z těchto oblastí byly stanoveny hypotézy, jež měly určit míru možného ovlivnění. Jejich pravdivost byla zkoumána pomocí provedeného výzkumu mezi starosty vybraných obcí na české i bavorské straně hranice. Jako metoda výzkumu byl vybrán dotazník, a jako následné doplňkové šetření sloužil řízený rozhovor, jehož respondenti byli starostové a občané vybraných tuzemských obcí. Z takto provedeného výzkumu je možné vyvodit následující závěry.

Schengenský prostor přispěl k rozvoji nových trendů v oblasti česko-bavorského pohraničí. Martinez spojuje otevřenost hranic s mírou přeshraniční spolupráce (Martinez 1994), zrušení hranic by tak dle jeho názoru mělo vyvolat integrační efekt. Je však nutné mít na paměti, že na české straně hranice je velké množství malých obcí, a přeshraniční spolupráce pro ně, dle tvrzení jejich starostů, není tak důležitá. Starostové menších obcí musí řešit problémy spojené s chodem obce (školy, komunikace) a nezbyvají jim finance ani „síly“ na další aktivity. Prostor pro spolupráci pak pozorujeme spíše ve „větších“ obcích (67 % starostů, kteří se aktivně účastní spolupráce, pochází z obcí, jež mají více než 1000 obyvatel). I když tedy existuje vhodné prostředí pro další rozvoj spolupráce, mnohé z těchto obcí se z Martinezova hlediska nacházejí spíše ve fázi koexistence. Pro další vývoj je tedy nezbytné, aby obce měly motivaci a chuť se podílet na rozvoji přeshraniční spolupráce, a také se jí aktivně účastnily. Je rovněž důležité, aby si místní obyvatelé byli vědomi toho, že jejich němečtí sousedé mohou mít podobné problémy či potřeby jako oni. Nezbytné je, jim poskytnou dostatek informací. Komunikace nad společnými tématy pak může „odstartovat“ novou formu spolupráce, která bude výhodná pro obě strany. To platí i pro přeshraniční spolupráci na úrovni obcí. V tomto případě záleží na „kvalitě“ a schopnostech jejich představitelů. Lze předpokládat, že v tomto směru mají výhodu větší obce, kde pravděpodobnost, že bude do jejího vedení vybrán ten „nejkvalitnější“ uchazeč je větší než u obcí malých.

Dle oslovených starostů vyvolávala v lidech faktická existence hraničních přechodů pocit bezpečí, sloužila tedy jako ochrana proti negativním vlivům (Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004). Což potvrzuje hypotézu č. 6. Největší obavy ze zrušení hraničních kontrol byly předpokládány v souvislosti s růstem kriminality (viz kapitola 3.5), což se i v tomto výzkumu potvrdilo, neboť němečtí starostové se setkali s těmito pocity u obyvatel svých obcí. Na české straně stejně odpověděla pouhá čtvrtina dotázaných starostů. Z řízených rozhovorů pak vyplývalo, že místní obyvatelé se setkali s častějšími policejními kontrolami v Bavorsku. Tento jev byl dle jejich názoru spíše krátkodobého charakteru, v současnosti je spíše výjimečný, což vyvrací hypotézu č. 5. Více než 50 % respondentů uvedlo, že schengenský prostor přinesl celkový ekonomický a regionální rozvoj jejich obcí, což potvrzuje vnímání hranice jako bariéry rozvoje území a společnosti (Dočkal 2004; Halás 2002; Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004). Jako žádoucí můžeme označit fakt, že mezi místními obyvateli nebyly zaznamenány negativní reakce na přeshraniční spolupráci. Nevadí jim častější návštěvy německých turistů v poslední době, ani jejich společné vzpomínkové akce spojené s jejich nuceným odsunem. Jedná se vlastně o specifický typ cestovního ruchu, který přináší profit místním podnikatelům. Dvě třetiny dotázaných respondentů podpořilo tvrzení, že vstup do schengenského prostoru měl pozitivní vliv na rozvoj cestovního ruchu v jejich obci, což potvrzuje hypotézu č. 4. Pro valnou většinu starostů (65 %) neznamenal vstup do schengenského prostoru změnu v rozvoji přeshraniční spolupráce. Podíváme-li se však podrobněji na skladbu odpovědí, 70 % starostů, kteří se již scházeli se svými bavorskými kolegy před vstupem České republiky do schengenského prostoru, se vyjádřilo, že vstup do schengenského prostoru znamenal zintenzivnění jejich vzájemné spolupráce, což potvrzuje hypotézu č. 1. Zajímavé také bylo pozorovat určité „pozitivnější“ přístupy bavorských starostů, kteří svými postoji byli více nakloněni spolupráci, schengenský prostor vnímali přínosněji než čeští starostové.

Někteří starostové poukázali na obnovu přátelských vztahů mezi Čechy a Němci, které byly zprůtrhány 2. světovou válkou a Železnou oponou. Díky tomu pak vznikají nové vazby, které mezi sebou mají jejich potomci, neboť i snazší dopravní dostupnost může přispět k udržování a prohlubování těchto vzájemných kontaktů. Nepravidelnost by v tomto směru naopak mohla vést k jejich ochabování (Zich 2001). Z dotazníkových šetření vyplývalo, že ochota k rozvoji přeshraniční spolupráce je dle názoru starostů mnohdy na straně zájmových sdružení. Podpora těchto aktivit je jedna z cest, která by mohla vést k rozvoji společnosti, kdy se občané naučí poznávat a respektovat vzájemné odlišnosti (Putnam 2000).

Při řízených rozhovorech s místními obyvateli vyšlo najevo, že za největší přínos schengenského prostoru považují rychlejší spojení do sousedního Bavorska. Konstatovali, že se jim nyní vyplatí jezdit za hranice častěji. Za hlavní účel těchto cest pak označili nákupy potravin. Lidé si zvykli na volný pohyb mezi státy, do budoucna se dá očekávat, že jej budou ještě více využívat. Němečtí obchodníci si všimli vzrůstajícího počtu českých zákazníků, kteří se stávají stále náročnějšími. Pokud bude tento trend pokračovat, může to tedy znamenat postupné rozrušování vazeb na tuzemská přirozená centra, což potvrzuje hypotézu č. 8. Onu lepší dopravní dostupnost vidí místní obyvatelé současně jako největší problém spojený se vstupem České republiky do schengenského prostoru. Zaznamenali nárůst jak kamionové, tak i osobní dopravy (tímto se potvrdila i hypotéza č. 2.). Otázkou však zůstává míra závažnosti této situace. Jedná se o obce, jejichž obyvatelé byli zvyklí na klidné prostředí a každá změna je o tento pocit připravuje, toto tvrzení by však vyžadoval hlubší analýzy.

7. Seznam literatury a použitých zdrojů

7.1 Seznam literatury

Analýza regionálních rozdílů v ČR pro rok 2009. Český statistický úřad, Praha 2010.
Dostupný z WWW: <http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/p/1370-09>, 5. 6. 2010

BAXA, J. ŠATRA, J. (2007): Souvislosti a dopady rozvoje cestovního ruchu na území NP Šumava. In: Analýza vývoje Národního parku Šumava za období uplynulých 15 let. Perlín, R., Bičík, I., Přf UK, str. 153–161.

BEZÁK, A. (1995): O dvoch koncepciách hraníc priestorovej analýze. In: Vybrané problémy súčasnej geografie a príbuzných disciplín. Trina, M. (ed), PriF UK, Bratislava, str. 225–232.

BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2002): Teorie regionálního rozvoje. Karolinum, Praha, str. 211.

BROEDERS, D. (2007): The New Digital Borders of Europe: EU Databases and the Surveillance of Irregular Migrants. *International Sociology*, 22, č. 1, str. 71–92.

BRUNCLÍK, M. (2009): Evropská integrace pohledem českých prezidentů. In: Z periferie do centra Evropy. Brunclík, M., Klíč, Z. (eds.). Cevro institut, Praha, str. 123–139.

BRUNCLÍK, M., KLÍČ Z. (2009): Evropská integrace pohledem českých prezidentů. Cevro institut, Praha, str. 202.

ČAPEK, O. (2001): Morální filosofie Adama Smitha. Dostupné z WWW: <http://nb.vse.cz/kfil/elogos/ethics/capek2-01.htm>, 11. 3. 2010

ČERMÁK, D. (2007): Zkušenost s prováděním dotazníkových šetření pomocí webového rozhraní. Dostupné z WWW: http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/137_socioweb%202-07%20cely.pdf, 5. 3. 2010

ČESAL, J. (2003): Analýza a předpokládaný vývoj hraničních oblastí ČR-SRN. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Praha, str. 93.

DISMAN, M. (2007): Jak se vyrábí sociologická znalost. Univerzita Karlova v Praze, Praha, str. 374.

- DLOUHÁ, P. (2007): Lidský kapitál a možnosti financování investice do vzdělávání. Dostupné z WWW: http://kvf.vse.cz/storage/1180450957_sb_dlouha.pdf, 6. 3. 2010
- DOČKAL, V. (2004): Vybrané problémy ze studia přeshraničních struktur v EU. dostupné z WWW: <http://.globalpolitics.cz/clanky/preshranicni-struktury-eu>, 5. 4. 2010
- DOČKAL, V. (ed.) (2005): Přeshraniční spolupráce na východních hranicích České republiky. MPÚ MU, Praha, str. 140.
- DOKOUPIL, J. (2000): Teoretické přístupy k problematice pohraničí s aplikací v česko-bavorském prostoru. Geografie-Sborník ČGS, 105, č. 1, str. 10–18.
- DOKOUPIL, J. (2001): Přeshraniční spolupráce jako součást regionálního rozvoje česko-bavorského pohraničí. Geografie-Sborník ČGS, 106, č. 4, str. 270–279.
- FIALA, J. (2009): Lidský a sociální kapitál: příklad Rakovnícka. Diplomová práce, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Pff UK, Praha, str. 85.
- FIALOVÁ, D. (2007): Cestovní ruch a rekreace. In: Analýza vývoje Národního parku Šumava za období uplynulých 15 let. Perlín, R., Bičík, I., Pff UK, Praha, str. 128–145.
- FRÁNEK, T. (2007): Schengen ruší zákazy pro kamiony, budou moci všude. Dostupný z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/eurorubrika/clanek.phtml?id=479480>, 10. 7. 2010
- GRABBE, H. (2000): The sharp edges of Europe: extending Schengen eastwards. International Affairs, 76, č. 3, str. 519–536.
- HALÁS, M. (2002): Hranica a príhraničný región v geografickom priestore (teoretické aspekty). Geographia Slovaca, č. 18, str. 49–55.
- HAMPL, M. a kol. (2001): Regionální vývoj: Specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie. Pff UK, Praha, str. 328
- CHROMÝ, P. (2000): Historickogeografické aspekty vymezení pohraničí jako součást geografické analýzy. Geografie-Sborník ČGS, 105, č. 1, str. 63–76.
- JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. a kol. (2004): České pohraničí bariéra nebo prostor zprostředkování? Academia, Praha, str. 376.

JOHANSON, C. M. (2009): Cross-Border Regions and Territorial Restructuring in Central Europe. *European Urban and Regional Studies*, 16, č. 2, s. 177–191.

KADEŘÁBKOVÁ, B. SOUKUP, A. (2000): Teorie lidského kapitálu, jeho vliv na konkurenceschopnost. Dostupné z: WWW. www.agris.cz/etc/textforwarder.php?iType=2&iId=136966, 5. 3. 2010

KANIOK, P. (2006): Evropeanisté, eurogovernmentalisté a euroskeptici: reflexe euroskepticismu a jeho stranických projevů. Disertační práce. Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií, FSS MU, str. 135.

KOSTIČ, M. (2004): Vnitřní periferie v Česku: příklad středočesko-jihočeského pomezí. Diplomová práce, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Pff UK, Praha, str. 112.

LAMOUR, CH. (2008): The Greater Region An overlapping of public cross-border communities in a competitive environment. Dostupný z WWW: <http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/2008/may-prague/papers/Lamour.pdf>, 15. 4. 2010

LOUŽEK, M. (ed.) (2008): Vstup do Schengenu - výhody a nevýhody. Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha, str. 79.

LÖFGREN, O. (2008): Regionauts: the Transformation of Cross-Border Regions in Scandinavia. *European Urban and Regional Studies*, 15, č. 3, str. 199–209.

MACHOTKOVÁ, Š. (2009): Co je Schengen?. Dostupný z WWW: <http://www.euroskop.cz/300/sekce/co-je-schengen/>, 12. 4. 2010

MARADA, M. (2007): Doprava v Národním parku Šumava. In: *Analýza vývoje Národního parku Šumava za období uplynulých 15 let*. Perlín, R., Bičík, I., Pff UK, Praha, str. 150–167.

MARTINEZ, O. J. (1994): Transnational frontiers: Cross-border linkages in Mexican Border societies. *Jurnal of Borderland Studies*, 5, str. 79–94.

MATTHIESSEN, CH. W (2000): Bridging the Öresund: potential regional dynamics Integration of Copenhagen (Denmark) and Malmö-Lund (Sweden) A cross-border project on the European metropolitan level. *Journal of Transport Geography*, 8, č. 3, str. 171–178.

Ministerstvo vnitra České republiky. ČR v Schengenu – jak bude zajištěna bezpečnost a veřejný pořádek bez hraničních kontrol? Jaké změny nastanou v policii? Seriál o Schengenu na stránkách týdeníku Veřejná správa X. Dostupný z WWW:<http://www.euroskop.cz/gallery/9/277894b641d4963edb8cb678e7f052efe04.pdf>, 5. 4. 2010

MONAR, J. (2004): Maintaining the Justice and Home Affairs Acquis in an Enlarged Europe. Dostupné z WWW: <http://books.google.com/books?hl=cs&lr=&id=P0ruJkb8dcMC&oi=fnd&pg=PA37&dq=+Monar+weakest+link&ots=AhnBQsJsgI&sig=S30Q2eXPiUAPMz64P9Loo6Z8ph4>, 2. 8. 2010

PALATA, L. (2007): Schengen vylidnil Tatry. Dostupný z WWW: http://www.lidovky.cz/ln-schengen-vylidnil-tatry-dda-/ln_zahranici.asp?c=A071221_175611_In_zahranici_svo, 2. 2. 2010

PAXTON, P. (1999): Is Social Capital Declining in United States? Multiple Indicator Assesment. *American Journal of Sociology*, 105, č. 1, str. 88–127.

PERLÍN, R., BIČÍK, I. (2007): Analýza vývoje Národního parku Šumava za období uplynulých 15 let. Pff, UK, Praha, str. 263.

PETŘÍK, L. (2008): Schengen jako nástroj bruselské centralizace. In: *Vstupy do schengenu výhody a nevýhody*. Loužek, M (ed.). Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha, str. 39–47.

PIJPERS, R., VAN DER VELDE, L. (2007): Mobility across Borders: Contextualizing Local Strategies to Circumvent Visa and Work Permit Requirements. *International Journal of Urban and Regional Research*, 31, č. 4, str. 819–835.

PIKNA, B. (2005): Základní terminologie oblasti justice a vnitřních věcí. Dostupný z WWW: http://www.polac.cz/eu/zakl_term/cast_3.html, 6. 4. 2010

PILEČEK, J., JANČÁK, V. (2010): Je možné měřit sociální kapitál? Analýza územní diferenciacie okresů Česka, *Geografie-Sborník ČGS*, 115, č. 1, str. 78–95.

PILEČEK, J. (2010): Koncept sociálního kapitálu: Pokus o přehled teoretických a metodických východisek a aplikačních přístupů jeho studia. *Geografie-Sborník ČGS*, 115, č. 1, str. 64–77.

PODRACKÝ, V. (2007): Německé obchody zažívají český nápor. Dostupný z WWW: <http://www.novinky.cz/vanoce/128991-nemecke-obchody-zazivaji-cesky-napor.html>, 15. 7. 2010

POKORNÝ, J. (2010): Německá policie přitvrdila v kontrolách českých řidičů. Chce i vzorky moči. Dostupné z WWW: http://zpravy.idnes.cz/nemecka-policie-pritvrdila-v-kontrolach-ceskych-ridicu-chce-i-vzorky-moci-1rq-/domaci.asp?c=A100301_205638_domaci_vel, 5. 5. 2010

PUTNAM, R. (1993): *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press, str. 205.

RATHÚZKÝ, J. (2008): Potenciální dopady začlenění ČR do schengenského prostoru. Diplomová práce, Katedra veřejné ekonomie, ESF, MU, str. 60.

RIPPL, S., BÜCKER, N., PETRAT, A., BOEHNKE, K. (2010): Crossing the Frontier. *International Journal of Comparative Sociology*, 51, č. 1, str. 5–31.

STACHOVÁ, J. (2007): Sociální kapitál. Dostupný z WWW: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=270&lst=112>, 3. 3. 2010

STACHOVÁ, J., ČERMÁK, D., BERNARD, J. (2009): Sociální kapitál v České republice a v mezinárodním srovnání. *Sociologické studie*, Sociologický ústav AV ČR, č. 5, str. 122.

SUBÍKOVÁ, J. (2008): Ekonomické aspekty Schengenské dohody. Diplomová práce Katedra veřejné ekonomie, ESF MU, str. 91.

ŠAFR, J., HAUBERER, J. (2007): Měření přemostujícího sociálního kapitálu: Baterie PSK zjišťující odlišnosti v okruhu přátel. *Data a výzkum – SDA Info*, 1, č. 2, str. 85–108.

TOMÁŠEK, M. (2008): Schengen z pohledu právníka. In: *Vstupy do schengenu výhody a nevýhody*. Loužek, M (ed.). Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha, str. 17–39.

TORPE, L. (2003): Social Capital in Denmark: A Deviant Case? *Scandinavian Political Studies*, 26, č. 1, str. 27–48.

Územní studie Šumava. ČVUT, Praha, 2008, str. 60.

Veřejná správa: Dostupné z WWW:
<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/s/index.html>, 1. 3. 2010

ZICH, F. (2001): Problémy vytváření přeshraničního společenství na česko-německé hranici. Sociologický časopis, 37, č. 2, str. 161–181.

7.2 Seznam použitých zdrojů

Český statistický úřad, www.czso.cz

Databáze přeshraniční spolupráce, www.crossborderdatabase.de

Euroskop, www.euroskop.cz

Ministerstvo vnitra České republiky, www.mvcr.cz

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, www.mzv.cz

Socioweb, www.socioweb.cz

Policejní akademie ČR, www.polac.cz

Regionální informační servis, www.risy.cz

8. Seznam obrázků, grafů a tabulek

8.1 Seznam obrázků

Obrázek 1: Členské státy Schengenských dohod

8.2 Seznam grafů

Graf 1: Nejvyšší dokončené vzdělání respondentů (%)

Graf 3: Politická příslušnost respondentů (%)

Graf 4: Srovnání politické příslušnosti oslovených starostů (popř. jejich zástupců) s kandidáty do obecních zastupitelstev dle výsledků voleb do obecních zastupitelstev v roce 2006 (%)

Graf 5: Délka aktivní angažovanosti respondentů v samosprávě obce (%)

Graf 6: Frekvence přeshraniční spolupráce u českých starostů (%)

Graf 7: Frekvence přeshraniční spolupráce u německých starostů (%)

Graf 8.1: Přínos přeshraniční spolupráce u českých starostů (%)

Graf 8.2: Přínos přeshraniční spolupráce u německých starostů (%)

Graf 9: Ochota k prohlubování přeshraniční spolupráce dle názoru českých starostů

Graf 10: Ochota k prohlubování přeshraniční spolupráce dle názoru německých starostů (%)

Graf 11: Vliv schengenského prostoru na rozvoj přeshraniční spolupráce mezi obcemi v česko-bavorském pohraničí dle názoru českých starostů (%)

Graf 12: Vliv schengenského prostoru na rozvoj přeshraniční spolupráce mezi obcemi v česko-bavorském pohraničí dle názoru německých starostů (%)

Graf 13: Rozvoj sousedských vztahů po vstupu ČR do schengenského prostoru dle názoru českých starostů (%)

Graf 13: Rozvoj sousedských vztahů po vstupu ČR do schengenského prostoru dle názoru německých starostů (%)

Graf 15: Vliv zrychleného dopravního spojení na přeshraniční spolupráci dle názoru českých starostů (%)

Graf 16: Ohlasy obyvatel na přeshraniční spolupráci dle názoru českých starostů (%)

Graf 17: Ohlasy obyvatel na přeshraniční spolupráci dle názoru německých starostů (%)

Graf 18: Obavy z růstu kriminality v souvislosti se vstupem ČR do schengenského prostoru dle názoru českých starostů (%)

Graf 19: Názory českých starostů na vnímání obav obyvatelů v česko-bavorském pohraničí v souvislosti se vstupem ČR do schengenského prostoru (%)

Graf 20: Charakteristika hraničních přechodů, dle názoru českých starostů (%)

Graf 21: Schengenský prostor a jeho vliv na rozvoj následujících aktivit a činností, dle názoru českých starostů (%)

8.3 Seznam tabulek

Tabulka 1: Srovnání dotazníku a rozhovoru, dle Dismana

Tabulka 2: Základní charakteristika obcí ve vybraných okresech České republiky v roce 2008

Tabulka 3: Základní charakteristika obcí ve vybraných zemských okresech Německa v roce 2008

Tabulka 4: Obyvatelstvo dle věkových skupin ve vybraných okresech České republiky v roce 2008

Tabulka 5: Obyvatelstvo dle věkových skupin ve vybraných zemských okresech Německa v roce 2008

Tabulka 6: Kategorie věku respondentů (%)

Tabulka 7: Četnost věkových kategorií dle velikostní kategorie obce (%)

Tabulka 8: Četnost kategorie vzdělání dle velikostní kategorie obcí (%)

Tabulka 9: Charakteristiky obcí, ve kterých byl proveden řízený rozhovor

9. Seznam Příloh

Příloha I: Výstupy výzkumu veřejného mínění ke vstupu České republiky do schengenského prostoru.

Příloha II: Jaký je Váš postoj k rozšíření schengenského prostoru o ČR?

Příloha III: Myslíte si, že by se měla po vstupu České republiky do „schengenského prostoru“ posílit přítomnost policie v příhraničních oblastech?

Příloha IV: Jaká jsou dle vašeho názoru pozitiva, negativa vstupu ČR do „Schengenu“?

Příloha V: Dotazník zaslaný starostům vybraných obcí na české straně hranice

Příloha VI: Dotazník zaslaný starostům vybraných obcí na německé straně hranice

Příloha VII: Obce České republiky v příslušných ORP, ve kterých proběhl výzkum

Příloha VIII: Zemské okresy Německa

Příloha IX: Okresy České republiky

Příloha X: Obce Německa, které se zúčastnily dotazníkového šetření

10. Přílohy